

Thomas Hobbes ve Uluslararası İlişkiler: Realizm ile Rasyonalizm Arasındaki Leviathan

Hobbes and International Relations: Leviathan Between Realism and Rationalism

Yasin AVCİ¹

Öz

Amaç: Bu çalışmada modern siyaset felsefesinin önemli figürlerinden olan Hobbes'un Uluslararası İlişkiler (UI) nezdindeki teorik konumlanması irdelenmiştir.

Tasarım/Yöntem: Çalışmada Hobbes'un siyaset felsefesi, ortaya çıktığı sosyo-politik şartlar bağlamında incelenmiş ve böylece varsayımlarının mutlaklaştırılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Hobbes'un UI nezdinde üzerinde en çok durulan *Leviathan* başlıklı çalışmasının yanı sıra *Behemoth* başlıklı çalışması da irdelenmiş ve bu yolla siyaset felsefesi eklektik değil bütüncül bir şekilde ele alınmıştır.

Bulgular: Çalışmada ulaşılan sonuç Hobbes'un ortaya koyduğu siyaset felsefesinin UI teorileri nezdinde yalnızca realizmle ilişkili olmadığı yer yer rasyonalizmi de içerdiğiidir. Bununla birlikte Hobbes'un siyaset felsefesi ile UI pratiği arasındaki uyum 21. yüzyıl özelinde ve büyük ölçüde devam etmektedir.

Sınırlılıklar: Hobbes'un siyaset felsefesinin UI teorileri bakımından yeri, Martin Wight'ın realizm, rasyonalizm ve devrimcilik şeklindeki geleneksel UI teorileri ayrımı bakımından irdelenmiştir.

Özgünlük/Değer: Hobbes UI'de genellikle realizm geleneğiyle ilişkilendirilmektedir. Nitekim Hobbes'un insan doğasına yönelik kötücül bakış açısı, çatışmalı doğa durumu kurgusu ve güvenlik vurgusu Hobbes'un UI'de realizmin felsefi öncüllerinden sayılmasını beraberinde getirmiştir. Yine Hobbes ortaya koyduğu devlet teorisinin rasyonel içeriği ve bir toplumsal sözleşmecisi olması sebebiyle diğer sosyal bilim alanlarında liberal bir teorisyen olarak değerlendirilmektedir. Bu çelişkili durum göz önüne alındığında herhangi bir siyaset felsefecisini UI nezdinde belirli bir teorik kategori içine peşinen hapsedmenin geçersizliği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çalışma kapsamında Hobbes herhangi bir teorik çerçeveye içine hapsedilmeden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Thomas Hobbes, Uluslararası İlişkiler, Siyaset Felsefesi, Realizm, Rasyonalizm

Abstract

Purpose: In this study, the theoretical positioning of Hobbes, one of the important figures of modern political philosophy, in International Relations (IR) is examined.

Design/Methodology: In the study, Hobbes' political philosophy was examined in the context of the socio-political conditions in which it emerged, and thus, an attempt was made to prevent the absolutization of his assumptions. In addition to Hobbes' work titled *Leviathan*, which is the most emphasized by IR, his work titled *Behemoth* was also examined, and in this way, his political philosophy was discussed in a holistic rather than eclectic way.

Findings: The conclusion reached in the study is that the political philosophy put forward by Hobbes is not only related to realism in terms of IR theories, but also includes rationalism at times. However, the harmony between Hobbes's political philosophy and IR practice continues to a large extent, especially in the 21st century.

Limitations: The place of Hobbes's political philosophy in terms of IR theories has been examined in terms of Martin Wight's distinction between traditional IR theories as realism, rationalism and revolutionism.

Originality/Value: Hobbes is generally associated with the realism tradition in IR. As a matter of fact, Hobbes's malevolent perspective on human nature, his conflictual state of nature fiction, and his emphasis on security have led him to be considered one of the philosophical predecessors of realism in IR. Again, Hobbes is considered a liberal theorist in other social science fields due to the rational content of his state theory and the fact that he is a social contractarian. Considering this contradictory situation, the invalidity of confining any political philosopher to a certain theoretical category in the eyes of IR becomes apparent. Therefore, within the scope of the study, Hobbes was examined without being confined within any theoretical framework.

Keywords: Thomas Hobbes, International Relations, Political Philosophy, Realism, Rationalism

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümü, yasinavci@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1909-4778

1. GİRİŞ

Thomas Hobbes (1588-1679) Uluslararası İlişkiler (Uİ) nezdinde en çok tartışılan düşünürlerden olagelmıştır (Gaubatz, 2001: 164). Hâlbuki Hobbes'un çalışmalarının çok azı devletlerarası ilişkilere tahsis edilmiştir (Yurdusev, 2007, 413). Zira Hobbes'un Uİ kapsamında değerlendirilen çalışmalarının asıl kaygısı devlet, egemenlik ve iç savaş gibi konulardır (Sheikh vd., 2020: 37). Buna rağmen Hobbes'u Uİ bakımından değerli kılan husus, ortaya koyduğu siyaset felsefesinin ve devlet teorisinin kıymeti kadar realizmin disiplinindeki hâkim konumuyla ilişkilidir (Covell, 2004: 86). Nitekim Hobbes'un çatışmacı doğa durumu kurgusu, bu kurgusunda çerçevesini çizdiği kötücül insan doğası, güvenlik temelinde meşruiyetini temellendirdiği devlet egemenliği gibi hususlar Uİ'de realizmin ortaya koyduğu devlet merkeziliğin, anarşi ile betimlenen devletlerarası ilişkilerin ve devletlerin hem başlı başına hem de hayatta kalma ve güvenlik kaygısıyla biçimlenen güç arayışının felsefi öncülü yani geçmişten gelen tescilli olarak sunulmuştur (Donnelly, 2000: 13-15). Ancak Hobbes özelinde siyaset felsefecilerinin tümü için belirtilmesi gereken husus onların Uİ'de tek bir teorik kategori içine hapsedilemeyeceğidir (Yalvaç, 2016: 4).

Bilindiği üzere Martin Wight geleneksel Uİ teorilerini tasnif etmek için realizm, rasyonalizm, devrimcilik kategorilerini kullanmış (Wight, 1992: 7) ve bu tasnifin kriterleri olabilecek hususları Kalevi J. Holsti *raison d'être* yani teorinin temel sorunsalı, ana aktörleri ya da analiz birimi ve dünya görüşü/imesi şeklinde sıralamıştır (Cutler, 2016: 123). Bu çerçevede realist gelenek savaşa odaklanmakta, ana aktör olarak yani analiz birimi olarak devleti ele almakta ve dünya görüşü olarak da devletlerin çatışmacı davranışlarını şekillendiren uluslararası anarşiyi ya da egemen devletler sistemini benimsemektedir. Rasyonalist gelenek ise savaşı, barışı ve düzeni araştırma sorunsalı olarak belirlerken, devletin yanında uluslararası toplumu da analiz birimi olarak kabul etmektedir. Rasyonalizmin dünya görüşü ise çatışmacı değil rekabetçi yani belirli kurallar çerçevesinde yürütülen devletlerarası münasebetlerdir. Bir başka deyişle realizm Hobbesçu, rasyonalizm ise Lockeçu anlamda anarşik uluslararası toplum ve egemen devletler sistemi görüşüne sahiptir. Devrimcilik ise uluslararası anarşiyi ve egemen devletler sisitemini aşan örneğin dünya federasyonu gibi Kantçı dünya görüşünden yanadır.

Holsti'nin tasnif kriterleri çerçevesinde ve yüzeysel bakıldığında Hobbes'un siyaset felsefesi başlangıçta realizm ile ilişkili görünmektedir. Nitekim Hobbes'un temel sorunsalı devlet, egemenlik ve güvenlik gibi konulardır. Bununla birlikte Hobbes devletlerarası ilişkilere dair neyi ortaya koyduysa analiz birimi olarak devleti temel almıştır ve Hobbes'un devletlerarası ilişkileri sürekli bir savaş durumu ya da savaşa hazır olma durumu olarak kavraması ile egemen devletler sistemine bağlılığı realist dünya görüşünü anımsatmaktadır. Ancak Hobbes örneğin rasyonalist gelenek içinde sayılan Grotius gibi savaşı doğal bir fenomen olarak görmemiş veya Hegel gibi savaşı yüceltmemiştir. Ya da çatışmacı doğa durumu kurgusu realist olmanın bir göstergesi ise doğa durumu yaklaşımını Hobbes'tan devralan ve devrimci gelenek içerisinde zikredilen Kant'ın felsefesi de sorgulanmaya muhtaçtır. Benzer şekilde, ortaya koyduğu ve onulmaz çelişkiler barındıran “dünya federasyonu” fikri² hasebiyle devrimci sayılan

² Kant'ın “dünya federasyonu” fikrinin çelişkili yapısı J. J. Rousseau'nun ele aldığı Saint Pierre'nin barış projesi ile kıyaslandığında açığa çıkmaktadır. İlk olarak Kant'ın “federasyon” ifadesini kullanması eserini kaleme aldığı dönemde “uluslararası örgüt” kavramının henüz tedavülde olmaması ile ilgilidir. Nitekim Kant dünya federasyonunun milletler arası hukuk temelinde işlemesi gerektiğini ve bu federasyona dahil olan devletlerin egemenliklerini koruyacaklarını belirterek kastının uluslararası bir örgütlenme olduğunu göstermiştir. Buna karşılık Saint Pierre'in barış projesinde bizatihi savaşın kendisini düşman belleyecek olan ittifakta devletler egemenliklerini kaybedeceklerdir. İkinci olarak Kant'ın dünya federasyonu fikrinde federasyonun merkezinde barışı korumaya daha fazla istekli ve diğerlerinden daha akıllı ve güçlü bir millet/devlet bulunmaktadır. Bu durumda söz konusu federasyonun merkezinde siyaseten daha güçlü bir pozisyonda bulunan devletin barışı gerekirse zora başvurarak koruyacak kadar güçlü olması bu federasyonun zamanla bir süper devlete dönüşmesi tehlikesini barındırmaktadır. Bir başka anlatımla federasyonun merkezinde çok güçlü bir devletin bulunması diğerlerinin bu devlet tarafından yutulması, egemenliklerini kaybetmeleri ve federasyonun bir süper hegemonik devlete dönüşmesi ihtimalini de içermektedir. Merkezdeki devletin barışı zorla koruyacak kadar güçlü olmaması ise söz konusu federasyonunun siyasi ihtilaflarla dağılması tehlikesini ima etmektedir. Dolayısıyla Kant'ın Martin Wight tarafından devrimci gelenek içerisinde zikredilmesinin en temel sebebi olan “dünya federasyonu” fikri mutlak butlan ile doğmuş gözükmektedir. Kant ve Rousseau'nun barış projelerinin kıyaslaması için bkz. (Yalvaç, 2007: 121-160).

Kant ile kıyaslandığında, uluslararası bir Leviathan yaratmamasının sebeplerini gerçekçi bir Şekilde ortaya koyan Hobbes'un konumu gözden geçirilmelidir. Ezcümle, Hobbes nezdinde Martin Wight'ın tasnifi üzerinden bir değerlendirme yaparken Holsti'nin yaptığı gibi kategorik ve yüzeysel değil daha incelikli bir yol izlenmelidir.³

Bahse konu gözden geçirme gerekliliğinin sebepleri üzerinden çalışmanın çerçevesini, amacını ve “daha incelikli yolun” tarifini ortaya koymak için sıralamak gerekirse, ilk olarak Hobbes'un hem *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İ Yüzü* hem de *Leviathan: Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* başlıklı çalışmalarında temel kaygısı devletlerarası ilişkiler değil iç savaş ve egemenlik gibi iç politika konularıdır (Krasner, 2001: 20). Bu bakımdan Hobbes *Behemoth*'ta bir kriz olarak sorunsallaştırdığı İngiliz İ Savaşını (Hoye, 2024: 57) *Leviathan*'da kuramsal bir çerçevede irdelemiş (Hurtgen, 1979: 55) ve nihayetinde devlet egemenliğinin meşru temeli olarak güvenliği ön plana çıkarmıştır (Kelly, 2022: 151). Elbette bu tespit Hobbes'un bahse konu çalışmalarında devletlerarası ilişkilere dair hususlara hiç değinmediği anlamına gelmez (Williams, 1996: 213). Ancak Hobbes'un Uİ kapsamında üzerinde en çok durulan iki çalışmasının temel odağının devletlerarası ilişkiler olmadığının bilincinde olmak Hobbes'u realizm kapsamına hapsetmenin henüz başından sorunlu bir yaklaşım olduğunu göstermektedir. nkn Hobbes'un siyaset felsefesi ve çalışmaları bütüncül bir Şekilde irdelenirse realizm kadar rasyonalizm çerçevesinde değerlendirilebilecek varsayımları da rahatlıkla tespit edilebilecektir (Yurdusev, 2006: 306).

Öyle ki Hobbes'un devleti dünyevi unsurlarla ve insan temelinde kavraması, devlet davranışının sınırı olarak da devletin meşruiyetinin sebebi olan rasyonel insanın güvenliğini ileri sürmesi, Uİ'de liberal bir teorisyen olarak kabul edilen Kant'ın felsefesinde yer vermediği isyan hakkını insanlara vermesi gibi hususlar Hobbes'un sosyal bilimlerin diğer alanlarında liberal bir teorisyen olarak anılmasının ve Uİ kapsamında da rasyonalizm açısından değerlendirilebilmesinin sebepleridir (Malcolm, 2016: 113). İkinci olarak Hobbes'un çalışmalarını ve siyaset felsefesini kendisinden ağlar sonra ortaya çıkan bir disiplinin (Uİ) ve bu disiplinin yalnızca bir teorisinin (realizm) kapsamında değerlendirmek yüzeysel ve politik bir yaklaşımdır. Yzeyseldir, nkn iç politik meselelere odaklanan Hobbes'un siyaset felsefesinin henüz mevcut olmayan Uİ'nin yine henüz mevcut olmayan realist teorisi ile tamamen uyumması mümkün değildir. Politiktir, nkn temel amaç realizmin varsayımlarının bugün olduğu gibi geçmişte de geçerli olduğunu eklektik bir yolla ortaya koymaktır. Oysa her düşünürde olduğu gibi Hobbes'un çalışmaları ve siyaset felsefesi de ortaya çıktığı dönemin sosyo-politik Şartlarından bağımsız değerlendirilemez (Baumgold, 2017: xi-xv).

Bu bakımdan Hobbes'un tespitlerini realizmin Uİ'deki konumunu tahkim etmek adına zamandan ve mekndan azade olarak mutlaklaştırmak yerinde bir yaklaşım değildir. Her düşünür gibi Hobbes'un da siyaset felsefesi içinde yaşadığı dönemin koşullarını yansıtılmaktadır. Hobbes nezdinde bu koşulları korku ve güvenliksizlik olarak kategorize etmek mümkündür. nkn annesinin İspanyol istilası endişesi sebebiyle erken doğumla dünyaya gelen Hobbes korkuyla birlikte dünyaya geldiklerini belirtmek için “korkunun kendisinin ikizi olduğunu” vurgulamıştır. Yine Hobbes'un siyaset felsefesi ortaya çıktığı dönemin “güvenliksizlik” ile betimlenebilecek olan İngiliz İç Savaşı, erken dönem ticaret savaşları ve son dönem din savaşları gibi koşullarından beslenmiştir (Subaşi, 2020: 81). nc olarak Hobbes gibi siyaset felsefecilerinin isimlerinin günümüze kadar gelmiş olmasının en temel sebebi sahip oldukları eleştirel bakış açısı ve yer yer kendi zamanlarının ruhunu aşan tespitleridir. Bir başka anlatımla Hobbes'un günümüzdeki yankısının sebebi döneminin koşullarını ve gelişmelerini olumlaması değil aksine onları eleştirip aşmaya çalışmasıdır. Örneğin Hobbes dönemindeki genel eğilimin aksine devlet egemenliğinin meşruiyeti noktasında güvenlik gibi seküler bir temellendirmeye başvurmuş ve

³ Şüphesiz Holsti'nin tasnife dair kriterleri önemlidir ve güncelde de önemini korumaktadır. Lakin Hobbes'un siyaset felsefesini yalnızca Uİ için anlam ifade eden kriterler üzerinden tasnif etmek Hobbes'un rasyonalizmi içeren tespitlerinin göz ardı edilmesini gerektirecektir. Bir başka anlatımla Hobbes'un siyaset felsefesini tasnif etmek için örneğin analiz birimini bir kriter olarak kullanmak, elbette temel sorunsal devlet olan bir düşünürü başından realizme yakınlaştıracaktır. Buna karşılık Hobbes'un devleti temel almasını değil devlete bakışını irdelenmek rasyonalizm kapsamında değerlendirilebilecek olan tespitlerinin de dikkate alınmasını sağlayacaktır. Halihazırda Hobbes'un diğer sosyal bilimlerde liberal olarak anılmasını sağlayan hususları Uİ nezdinde de dikkate almak bu yolla mümkündür.

Leviathan'da uhrevi unsurların böylesi bir temellendirme oluşturmasının önüne geçmeye çalışmıştır (Baykent, 2023: 652).

Buna karşılık Uİ'de realizm ortaya koyduğu temel varsayımlarıyla ve uluslararası ilişkiler örüntüsüyle mevcut güç ilişkilerini olumlayan, bu yolla da statükoyu benimseyen bir teoridir (Aydın, 2004: 57). Dolayısıyla realizm ile Hobbes ilişkisi çerçevesinde bakıldığında olsa olsa Hobbes'un siyaset felsefesinin realizmi de kapsadığı iddia edilebilir. Bir başka anlatımla realizm Hobbes'u değil, Hobbes'un siyaset felsefesi realizmi içermektedir. Tüm bu noktalardan hareketle çalışma iki bölümden oluşmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde Hobbes'un tespitlerini realizm lehine zamandan ve mekândan bağımsız değerlendirerek mutlaklaştırılma hatasından kaçınmak için Hobbes'un siyaset felsefesi ortaya çıktığı dönemin sosyo-politik koşullarında incelenmiştir. İkinci bölümde Hobbes'un *Behemoth* ve *Leviathan* başlıklı çalışmaları ile ortaya koyduğu siyaset felsefesi ve Uİ arasındaki ilişki yalnızca realizm değil rasyonalizm çerçevesinde de sunulmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde ise Uİ'de Hobbes'a yönelik ilginin asıl sebebi olması gereken nokta yani 21. yüzyılın Uİ pratiği ile Hobbes'un tespitleri arasındaki uyum-uyumsuzluk konu edilmiştir.

2. HOBBS'UN SİYASET FELSEFESİNİN SOSYO-POLİTİK KOŞULLARI: GÜVENLİKSİZLİĞİN KARAKTERİZE ETTİĞİ 17. YÜZYIL

Hiçbir düşünür içine doğduğu dönemin şartlarından bağımsız değerlendirilemez. Bu açıdan bakıldığında Hobbes'un siyaset felsefesini ele almak için 16. yy.'ın sonlarından başlayıp 17. yy.'ın sonlarına kadar varan dönemin sosyo-politik içeriği işlevseldir (Höffe, 2015: 3). Elbette bütün bir 17. yy.'ın gelişmelerini bu kapsamda ele almak mümkün değildir. Başka bir anlatımla söz konusu yüzyılda Hobbes'un siyaset felsefesini şekillendiren gelişmelerin ve bu gelişmelere genel karakterini veren niteliğin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu durum çalışmanın başında da belirtilen eklektizm tehlikesini bünyesinde barındırmaktadır. Neyse ki Hobbes siyaset felsefesine yön veren pratik gelişmelerin genel niteliğini belirtmiştir: korku, şüphe ve güvenliksizlik (Dülger, 2022: 82). Dolayısıyla 17. yy.'da yaşanan, Hobbes'u etkileyen ve sıralanan bu unsurlarla nitelendirilebilecek olan gelişmeler siyaset felsefesinin sosyo-politik temellerinin anlamlandırılması noktasında araçsallaştırılabilir. Zaten Hobbes henüz doğumundan başlamak üzere korku, şüphe ve güvenliksizliğin karakterize ettiği gelişmeleri deneyimlemeye başlamıştır (Aygen, 2021: 294-295).

Nitekim 5 Nisan 1558'de İngiltere'de Malmesbury-Westport'ta bir papazın oğlu olarak dünyaya gelen Hobbes (Martinich, 1997: 4), İspanyol donanmasının geldiği söylentisinin yayılması ve annesinin korkuya kapılmasıyla henüz yedi aylıkken doğmuştur (Hobbes, 1680: 1). Prematüre olarak dünyaya gelmesinden hareketle Hobbes, korku ile birlikte doğduğunu ve korkunun ikizi olduğunu belirtmiştir (Rogers, 1992: iv). Yine Hobbes'un babası, ailesini Hobbes henüz on altı yaşındayken terk etmiştir (Hamilton, 2014: 4). Dolayısıyla Hobbes'un erken çocukluk döneminin korku, güvenliksizlik ve şüphencilik ile karakterize olduğunu belirtmek yerindedir. Hobbes'un siyaset felsefesinin korku ve güvenliksizlik ile karakterize olduğunu doğrulayan gelişmeler hayatının devam eden sürecinde de görülmektedir. Oxford Üniversitesi Magdalen Hall'da lisans öğrenimine başlayan Hobbes nihayetinde meslek hayatına bir öğretmen/yazar olarak başlamıştır (Karaduman, 2020: 116). Hobbes'un kişisel yaşamı için önemli bir diğer kırılma noktası 1608'de Hardwick Hall'da aristokrat bir sınıfsal niteliğe sahip olan Cavendish ailesinin yanında özel öğretmen olarak işe başlamasıdır. Öyle ki Hobbes'un ailenin oğlu yani öğrencisi ile yaptığı Avrupa seyahatleri de (Ertan, 2022: 24-28) siyaset felsefesinin şekillenmesinde etkili olmuştur.

1610-1615, 1629-1631 ve 1634-1636 yılları arasında olmak üzere üç kez yurtdışına çıkan Hobbes (Long, 1961: 3-5) bu seyahatlerinde Fransa ile İtalya'yı görme ve Kepler, Bacon, Galileo gibi isimlerin eserlerini inceleme fırsatı bulmuştur (Springborg, 2014: 16). Nitekim Hobbes'un siyaset felsefesi Galileo, Descartes ve Bacon gibi bilim insanlarının bilimsel keşifleri çerçevesinde şekillenmiştir. Bilindiği üzere bahse konu düşünürlerin çalışmaları sayesinde gök cisimlerinin incelenmesinde artış yaşanmış ve evren ile ilgili İncil, kilise ve Aristoteles'in teolojisini temel alan dogmatizm reddedilmeye, bunlarsız bilgi ediniminin mümkün olduğu kanıksanmaya başlamıştır. Dolayısıyla Hobbes'un modern siyaset felsefesi de devlete dair teolojik felsefeden kopuşu temsil etmektedir. Bu bilim insanlarından özellikle Galileo'nun dünyanın değil güneşin merkezde olduğu bir evren anlayışını ortaya koyması durağanlığın aksine devinimi temel alan bilimsel yöntemin gelişmesine

katkı saęlamıřtır. Hobbes, Galileo'nun dūřuncelerinden etkilenmiř ve bu kapsamda sosyal dūnyayı mekanik bir sistem olarak incelemiřtir. Bunun anlamı Hobbes nezdinde sosyal dūnyadaki her fenomenin geometrik ve mekanik kesinlikte aıklanabilmesinin mūmkūn olduęunun benimsenmesi ve dūnyevi unsurları din dāhil dūnya dıřı unsurlarla açıklamanın reddedilmesidir. Descartes gibi evreni ve beřer ile beřeri unsurları açıklamada prensip olarak aklı benimseyen Hobbes, bu yolla da rasyonel insanın yarattıęı bir devlet teorisi geliřtirmiřtir (Karaduman, 2020: 121).

Dolayısıyla Avrupa seyahatlerinin Hobbes'un siyaset felsefesine katkısı bahse konu isimlerin çalıřmalarıyla henūz geliřmeye bařlayan bilimsel yaklařımın devlet teorisine yansımalarıdır. Nitekim Hobbes devleti teolojik temelinden arındırıp rasyonel insanın iradesi temeline oturtmuřtur (Mūftūoęlu, 2022: 66). Avrupa seyahatinin akabinde yani Ekim 1636'da İngiltere'ye dōnen Hobbes kısa bir sūre sonra yine korku, řūphe ve gūvenliksizlięin hākim olduęu bir ortamı deneyimlemiřtir. ūnkū İngiltere'de yıllardır sūren ve egemenlięin hangi erkin elinde toplanacaęı temelinde yařanan kral ile parlamento arasındaki sūrtūřme 1640'ta yoęunlařarak 1641'de iç savařa sebebiyet vermiřtir (Fukuyama, 2018: 19). Tam da bu dönemde ve Hobbes'un onayı olmadan *The Elements of Law: Natural and Politic* bařlıklı eseri (Hobbes, 1889a) el yazmaları halinde yayımlanmıřtır (Baumgold, 2004: 23). Hobbes, iç savařta kralcı bir tavır takındıęını ima eden bu eser dolayısıyla parlamento yanlılarının kendisine cephe alabileceęini dūřūnmūř ve 1641'de Fransa'ya kaçmak zorunda kalmıřtır (MacGillivray, 1970: 180).

İngiltere'de kralın idam edilmesiyle sonuçlanan iç savařın sona ermesinden iki yıl sonra yani 1651'de yayımlanan Hobbes'un *Leviathan* bařlıklı eseri ise (Hobbes, 2007) devlet egemenlięinin meřru kaynaęı olarak insanı temel aldıęı ve devleti de toplumsal sōzleřme ile açıkladıęı için (Kılıçbay, 2007: 11) bu defa hem İngiltere'de hem de Fransa'da kralcıların tepkisini çekmiř (Hamilton, 2014: 6), bu sebeple Hobbes Fransa'daki royalistlerin kendisine yōnelik tutumundan endiře ederek 1651'de anayurduna dōnmūřtur (Skinner, 1966: 153). Gōrūldūęū ūzere Hobbes'un hayat deneyimi kiřisel temelde korku, řūphe ve gūvenliksizlik ile karakterize olmuřtur. Ancak bir hastalık sonucu 1679'da vefat eden Hobbes'un (Onbařı, 2013: 30) yařadıęı dönemde uluslararası siyaset zeminini řekillendiren geliřmeler de siyaset felsefesini gūvenliksizlik noktasında etkilemiřtir. Bu geliřmeleri Hobbes'un siyaset felsefesindeki etkilerini gōzetererek sıralamak gerekirse; ilk olarak Otuz Yıl Savařları ve bu savařların sonunda imzalanarak modern uluslararası iliřkilerin bařlangıcı olarak kabul edilen Westphalia Antlařması (Osiander, 2001: 251) Hobbes'un siyaset felsefesini etkilemiřtir. Bilindięi ūzere 1555 Augsburg Bariřı'nın mezhepsel anlamda tam bir ūzgūrlūk saęlayamaması sebebiyle ortaya çıkan Otuz Yıl Savařları (Wilson, 2008b: 576) Avrupa'daki din savařlarının son safhasını temsil etmektedir (Haan, 2017: 1).

Fakat Otuz Yıl Savaşları Katolikler, Kalvinistler ve Lutheriler arasındaki dini bir ihtilafın sonucuymuş gibi gōzūkse de aslında savaş Avrupa'daki gū dengesine yōnelik mūcadelenin mezhepsel kılıfla gerçekleşmesinden ibarettir (Janzekovic, 2022: 3-5). Őyle ki bu savaşta Katolik Fransa Protestan prensleri ve Protestan İşve'i desteklemiştir (Wilson, 2008a: 475). Őncelikle, 1618'de başlayarak otuz yıl sūren ve yaklaşık 5-8 milyon insanın hayatını kaybettiği savaşın (Wilson, 2008b: 554) ardında bıraktığı gūvenliksizlik hatırası savaşı deneyimlemeyen lakin savaşın dehşetengizliği hakkında çok fazla hikāye duyan Hobbes'un devlet egemenliğinin meşruiyetini gūvenlik temelinde gōrmesine katkı sağlamıştır (Runciman, 2021: 10). Bununla birlikte savaşın sonunda Fransa ile yapılan Mūnster ve İşve ile yapılan Osnabrūck Antlaşmalarından oluşan (Clark, 2007: 51) Westphalia Antlaşması modern devletlerarası ilişkilerin tesisinde Őnemli bir kırılma olarak kabul edildiği gibi (Schmidt, 2011: 601) Hobbes'un modern siyaset felsefesini de şekillendirmiştir. Bilindięi ūzere Westphalia Antlaşması'nı modern uluslararası ilişkiler bakımından anlamlı kılan hususlar, devletlerin egemenliği ile egemen eşitliğine yani egemen devletler sistemine yapılan vurgu (Stirk, 2012: 645; Carley, 2009: 1753-1755) ve Antlařma'nın imzasıyla birlikte papalığın ikinci sınıf uluslararası aktōr konumuna dūřmesidir (Bring, 2000: 58).

Bundan Őnceki Antlařmalarda uhrevi iktidar adına mevcut bulunan ve hatta krallara yine bu iktidar adına ta giydiren papalığın temsilcilerinin Antlařma'nın imzasına davet edilmemesi (Salihpařaoęlu & Boyacı, 2020: 205-206) sembolikmiş gibi gōzūkse de aslında bu daha sekūler bir uluslararası ilişkiler arayışının bir sonucudur (Straumann, 2008: 182). Antlaşmanın dōnemin papası tarafından *Zelo Domus Dei* yani "kāfirlerin bir iři, kāfirlerin yayınladığı bir belge" olarak

değerlendirilmesine sebebiyet veren bu gelişmenin yanı sıra (Croxtan, 1999: 571-572) Antlaşma ile Avrupa'da tam bir mezhepsel özgürlük sağlanmış (Zreik, 2021: 13) ve aynı zamanda Katolik Avusturya'nın yani Habsburgların Avrupa'nın tümünde hâkim olması engellenerek Avrupa'da çok sayıda bağımsız egemen devletin oluşturduğu bir güç dengesi sistemi doğmuştur (Croxtan, 1999: 571-572). Antlaşmanın Hobbes'un siyaset felsefesindeki etkisine gelince bir kere, Westphalia Antlaşması'nın üzerinde durduğu egemenliğin teorisyeni olan Hobbes'un (Fukuda, 1997: 38) *Leviathan* başlıklı çalışması Westphalia Antlaşması'ndan 3 yıl sonra yani 1651'de yayımlanmıştır (Armitage, 2006: 19). İkinci olarak Antlaşma yoluyla daha seküler bir uluslararası ilişkiler tesis etme arayışı ile Hobbes'un bu eserinde devlet egemenliğinin meşru temelini güvenlik gibi seküler bir kavram üzerine oturtması arasında açık bir bağlantı bulunmaktadır. Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse uluslararası ilişkiler egemenlik ve sekülerizm üzerinden modernleşirken Hobbes da devleti egemen, seküler yani modern temellerine oturtmuştur (Onwe & Nwogbaga, 2015: 21).

Son olarak Antlaşma'nın tarafı olan devletlerin kanlı mezhep savaşlarından duyduğu rahatsızlık ile Hobbes'un *Leviathan*'da egemenliğin Kral ile Kilise arasında bölünmesinin sonucu olarak gördüğü iç savaştan duyduğu kaygı da benzerlik göstermektedir (Hobbes, 2007: 231). Hobbes'un siyaset felsefesi nezdinde ikinci önemli gelişme 17. yüzyılda Habsburgların yükselişine karşı Avrupa'da yaşanan mücadeledir. Bilindiği üzere Avusturya-Macaristan İmparatorluğu başta olmak üzere belli dönemlerde Hırvatistan, İspanya, Portekiz gibi diğer Avrupa devletlerinde de iktidarı elinde bulunduran Habsburg Hanedanlığının (Rady, 2020: 2-7) tek bir süper devlet şeklinde Avrupa'ya hâkim olma girişimi ve diğer devletlerin buna karşı başlattığı mücadele özellikle 16. ve 17. yüzyıl Avrupa siyasi tarihindeki savaşlara ve antlaşmalara damga vurmuştur. Bunun da ötesinde 1555 Augsburg, 1648 Westphalia, 1713 Utrecht ve 1815 Viyana Antlaşmaları Habsburglar dâhil olmak üzere herhangi bir hanedanlığın-devletin süper bir devlet kurma girişimine karşı Avrupa'da çoklu devletler sisteminin korunarak tescil edildiği düzenlemelerdir (Heikka, 2005: 96-97). İlk ikisi açık olarak Habsburgların diğer ikisi de Fransa'nın süper devlet kurma girişimine karşı, dolayısıyla da modern güç dengesi sisteminin lehine yapılan (Luard, 1992) bu düzenlemelerden ilkinin ardından dünyaya gelen ve ikincisinin ardından *Leviathan* başlıklı eserini kaleme alan Hobbes'un siyaset felsefesi de çoklu-modern devletler sistemine ve güç dengesi sistemine bağlılığı ifade etmektedir (Kelly, 2022: 168).

Çalışmanın ilerleyen bölümünde de ortaya konduğu üzere Hobbes'un devletlerarasındaki sürekli savaş durumunu devletlerin bağımsız olmalarına bağlayarak (Hobbes, 2007: 95) devletlerin varlık doktrinini, bağımsızlıklarını, egemenliklerini benimsediğini göstermesi ve uluslararası bir Leviathan ortaya koymayarak yine her devletin egemenlik hakkını koruması ile (Vincent, 2016: 74) Habsburgların çoklu devletler sistemini ortadan kaldırma girişimlerine karşı Avrupa'nın diğer devletlerinin başlattığı mücadele arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Hobbes'un siyaset felsefesini etkileyen üçüncü gelişme 17. yüzyılda Hollanda ve İngiltere arasında yaşanan erken dönem ticaret savaşlarıdır (Curtler, 1967). Denizlerin kontrolü için başlayan rekabet Hollanda'nın İngiltere'nin kurduğu Doğu Hindistan Şirketi'ne karşılık Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'ni 1602'de kurmasıyla süreklilik kazanmıştır (Gelderblom vd., 2013: 1050). Nihayetinde 1652-1654, 1665-1667, 1672-1674 yılları arasında olmak üzere İngiltere ve Hollanda arasında savaşlar yaşanmıştır (Jones, 2013: 107-223). İkinci ve Üçüncü İngiltere-Hollanda savaşı neticesinde Hollanda 17. yüzyılın önemli bir deniz gücü haline gelmiş (Brandon & Fatah-Black, 2016: 99) ancak İngiltere 1780-1784 yılları arasında yaşanan son savaş ile bu üstünlüğe son vermiştir (Palotas, 2011: 18). 1602'de İngiltere ile Hollanda arasında yoğunlaşan rekabet ve akabinde Hobbes'un vatandaşı olduğu İngiltere'nin dâhil olduğu bu savaşlar Hobbes'un siyaset felsefesini etkilemiştir (Bull, 2016: 82).

Ancak bu etki direkt olarak ticaret savaşlarından değil bu savaşların birer aracı olarak kullanılan şirketler üzerindedir. Hobbes anonim ve limited gibi yeni türde şirketler tarafından gerçekleştirilen deniz ticaretinin ve sömürgeleşirmenin yoğunlaşmaya başladığı bir dönemde yaşamıştır. Bu tarz şirketler daha önce de dünya çapında faaliyet göstermek üzere kurulmuş olsa da 1600'de kurulan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ve 1602'de kurulan Hollanda Doğu Hindistan Şirketi kurumsal organizasyonları açısından ticaret şirketleri noktasında yeniliğe karşılık gelmektedir. Nitekim daha önceki şirketler üyeliğin belli bir ücret karşılığında profesyonel tüccarlarla sınırlı olduğu, bu üyeliğin izinsiz devredilemediği ve risklerin tüccarlara ait olduğu bir mahiyettedir. Ağırlıklı olarak anonim şirket şeklinde faaliyet gösteren yeni nesil ticaret şirketlerinde ise sermayenin birden fazla yatırımcıya ait

olduğu, hisselerin serbestçe devredilebildiği, hissedarların sınırlı sorumluluğa sahip olduğu yani mülkiyet ile kontrolün birbirinden ayrıldığı bir ereve ortaya çıkmıştır. Daha da enemlisi daimi tüzeli kişilik kazanan bu ticaret şirketlerine belirli bölgeler için ticarete tekel hakkı tanınmıştır. Söz konusu hakkın tanındığı şirketler bu hak kapsamında Hristiyan olmayanlarla savaşma ya da barış yapma, kanun koyma ve buna uygun yargılama yapma, kale ve tahkimat inşa etme, bazı durumlarda ise para basma ve kendi bayrağına sahip olma gibi ayrıcalıklar edinmiştir (Jessen, 2012: 75-77).

Hobbes'un vurgulanan bu gelişmelere aşına olduğunu ve siyaset felsefesinin de bundan yakinen etkilendiği gösteren husus Hobbes'un Virginia (1606) ve Somers Adaları (1615) şirketlerinde aktif rol almış olmasıdır. Öyle ki Londra ve Plymouth olmak üzere iki kısma ayrılan Virginia şirketinin Londra kısmında ve 1622-1624 yılları arasında faaliyet gösteren Hobbes aynı zamanda bu şirketin hissedarıdır. Öğrencisi-işvereni Lord Cavendish'in de ticari faaliyetleriyle yakından ilgilendiği bu şirketin hukuki belgelerinin hazırlanmasında yardımcı olan Hobbes, şirketin konsey toplantılarına da katılmıştır. Hobbes'un bu deneyimi siyaset felsefesinde mutlak egemen gücün meşruluğu ve güvenliği ile ilintili olmuştur (Jessen, 2012: 59). Nitekim Hobbes *Leviathan*'da tacirler topluluğu olarak değerlendirdiği (Hobbes, 2007: 169) ok sayıda şirketin varlığını doğal bir insanın bağırsaklarındaki kurtçuklar gibi bir devletin içinde bulunan ve dolayısıyla mutlak egemenin gücünü zayıflatan devletiklere benzetmiştir. Bununla birlikte Hobbes bu şirketlerin devlet için faydalı olabileceğini ancak tekelleşmenin bu faydanın edinimini engellediğini vurgulamıştır (Hobbes, 2007: 233). Hobbes *Behemoth*'ta ise büyük ticaret şirketlerinin İşpanya Kralı'na karşı ayaklanması üzerinde durmuş ve büyük ölçüde şehir şirketleri olan bu şirketlerin kendi ordularına sahip olmalarının ve devletten bağımsız hale gelmelerinin iç savaşın bir sebebi olduğunu belirtmiştir (Hobbes, 1889b: 3-4).

Görüldüğu üzere Hobbes'un siyaset felsefesinde ticaret şirketlerine yönelik ilgi si ekonomik olmaktan çok politik bir içeriğe sahiptir. Zira Hobbes'un asıl kaygısı bahse konu şirketlerin devletlerin egemen gücünün sarsılması noktasında yaratabileceği tehlikelerdir. Hobbes'un siyaset felsefesini etkileyen dördüncü fakat en temel gelişme İngiliz İ Savaşıdır (Lund, 1992: 51). Nitekim Hobbes'un bu çalışma nezdinde temel alınan *Behemoth* ve *Leviathan* başlıklı çalışmaları arasındaki bağlantı İngiliz İç Savaşı ile kurulabilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Hobbes *Behemoth* başlıklı çalışmasında İngiliz İç Savaşı'nın nedenlerine ve tarihine odaklanmış, *Leviathan*'da ise bu krizi kuramsallaştırarak egemenliğin bölünmesi sorununa dönüştürmüştür. İngiliz İç Savaşı noktasında 1642-1651 yılları arasındaki dönem öne çıkarılsa da aslında iç savaşı doğuran ihtilaf 1215'te Magna Carta'nın ilanına kadar geriye götürülebilmektedir (Fukuyama, 2018: 17-18). Zira bu belge ile Kral mülk sahiplerinden oluşan bir parlamentonun varlığını kabul etmiş (Maddicott, 1984: 26) ancak 1603'te krallığın Tudorlardan mutlak monarşiyi benimseyen Stuartlara geçmesiyle parlamento ile Kral arasında i savaşla sonuçlanacak olan ihtilaf başlamıştır (Scott, 2004: 1). Öyle ki Stuart Hanedanlığı'ndan önce I. James ardından ise oğlu I. Charles parlamentoyu kapatmış (Sirico, 1999: 52-53) ve fakat en nihayetinde Oliver Cromwell'e yenilen I. Charles 1649'da idam edilmiştir (Aktan & Yay, 2019: 101).

Bu idamdan sonra *Lord Protector* unvanı alan Cromwell'in askeri diktatörlüğu altında *Commonwealth* adında cumhuriyet rejimi tesis edilmiştir (Von Ranke, 2009: 113). 1658'de hayatını kaybeden Cromwell yerine Hobbes'un Fransa'da matematik dersi verdiği ve dolayısıyla Hobbes'un Fransa'da hayatını idame ettirmesinde katkısı bulunan II. Charles İngiltere'ye çağrılmış, 1660'ta da İngiltere'de krallık rejimi yeniden tesis edilmiştir. İç savaşın Hobbes'un siyaset felsefesine etkisine gelince ilk olarak, Hobbes İngiliz İç Savaşı süresince İngiltere dışında bulunmuştur. İkinci olarak ve daha önce de belirtildiği üzere 1651'de yayımlanan *Leviathan* sebebiyle Hobbes hem Fransa'da hem de İngiltere'de kralcılarının ve kilisenin tepkisini çekmiştir. Zira bu çalışmada Hobbes egemenlik noktasında parlamento da dikkate almış, kralın egemenliğinin tanrısal meşruiyetini göz ardı etmiş ve dini tespitlerle dinin ve kilisenin egemenlik noktasındaki konumunu eleştirmiştir (Karaduman, 2020: 123). Üçüncü olarak Hobbes iç savaşın beraberinde getirdiği güvenliksizlik ortamından hareketle ve *Leviathan*'da, devlet egemenliğinin meşru temeli olarak güvenliği ön plana çıkarırken, dünyevi ve uhrevi iktidarı tek bir elde toplamış yani iç savaşın sebebi olarak görüğu egemenliğin bölünmüşlüğu sorununa son vermiştir.

Üzerinde durulması gereken son husus Hobbes'un siyaset felsefesini değil ancak siyaset felsefesinin yöntemini ve sunuşunu etkileyen Padua Okulu'dur. Hobbes'un yaşadığı dönemde başarılı bir bilimsel yöntem kullandığı kabul edilen Padua Okulu'na göre bir fenomenin mekaniğini anlamının-

açıklamanın yolu önce bahse konu fenomeni bileşenlerine ayırmak, ardından onu yeniden bir araya getirmektir. Hobbes da ilk olarak toplumu onu oluşturan en küçük parçalara yani doğa durumundaki insana kadar ayırtmıştır. Ardından Hobbes doğa durumundaki insanları Leviathan'ı yaratmak için yeniden bir araya getirmiştir (Salihpaşaoğlu, 2013: 824-825). Yine Hobbes *De Cive* başlıklı çalışmasının önsözünde Padua Okulu'ndan aldığı yönteminden bahsetmiş ve her fenomenin onu oluşturan bileşenleri aracılığı ile anlaşılacağını vurgulamıştır. Bu eserinde devletin haklarını ve uyruklarının görevlerini anlamayı amaç edinen Hobbes Padua Okulu'nun yöntemi sayesinde insan doğasının niteliğinin ve neleri içerdiğinin doğru bir şekilde anlaşılacağını savunmuştur (Hobbes, 1949: 10-11).

3. HOBBS'UN SİYASET FELSEFESİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER: REALİZM İLE RASYONALİZM ARASINDAKİ LEVIATHAN

3.1. Eski Ahit'in Canavarlarının Malmesbury Canavarının⁴ Siyaset Felsefesi İçin Taşıdığı İmalatlar

Hobbes'un siyaset felsefesini anlamak için bizzatihi *Leviathan* ve *Behemoth* adlı çalışmalarının isimleri ve *Leviathan*'ın kapağı başlangıç düzeyinde yeterli açıklamayı sunmaktadır.⁵ İlk olarak devleti seküler bir fenomen olarak güvenlik üzerine bina eden ve bu anlamıyla modern bir siyaset felsefesi inşa eden Hobbes'un bahse konu iki eserinin isim seçiminde Eski Ahit'e yani dini bir metne başvurması çelişkili bir durum olarak görülebilir.⁶ Fakat Hobbes'un isim seçimi siyaset felsefesine dair önemli imaları içermektedir. *Leviathan* ile başlamak gerekirse, Hobbes İbranice kökenli bir sözcük olan Leviathan'ı Kitab-ı Mukaddes'in Eski Ahit bölümünden almıştır. Eski Ahit'te Eyüp, Mezmurlar ve İşaya olmak üzere üç farklı yerde geçen ve yılan benzeyen bir deniz canavarı, su ejderhası olduğu belirtilen Leviathan yalnızca Tanrı tarafından öldürülebilecek kudrettedir. Dolayısıyla yeryüzünde Leviathan'ın gücüyle kıyaslanabilecek hiçbir güç ve onu ortadan kaldıracak hiçbir kudret bulunmamaktadır. Leviathan'ın bir diğer özelliği ondan yalnızca bir tane bulunması yani tek olmasıdır (Şahin & Doğan, 2017: 172). Hobbes da Leviathan'ın Eski Ahit'te tasvir edilen bu gücü sayesinde devleti toplumsal hiyerarşinin en üst konumuna yerleştirmiş ve bir nevi onu dünyadaki Tanrı olarak konumlandırmıştır. Yine Leviathan'ın Eski Ahit'te tek olarak betimlenmesi, Hobbes'un devleti yönetme kabiliyetinin tek kişide yani monarkta olması gerektiğini vurgulamasını mümkün kılmıştır.

Bununla birlikte Hobbes'un *Leviathan* başlıklı çalışmasında Leviathan ifadesi dört temel imgeyi nitelendirmektedir. Bunlar; *homo artificialis* yani yapay insan, *automaton* yani makine, *animal artificiale* yani yapay hayvan ve *deus mortalis* yani ölümlü tanrıdır. Bu betimlemelerden sonuncusu yani ölümlü tanrı Leviathan'ın sözleşmeyle kurulmuş ve dolayısıyla sözleşmenin tüm taraflarını temsil eden halidir (Ünlü, 2018: 85-86). Leviathan'ın bu son kullanımı Hobbes'un siyaset felsefesindeki devleti açık bir şekilde içermektedir. Çünkü Leviathan yani devlet yalnızca Tanrı tarafından öldürülebilecek kadar Tanrı kudretine sahip ama dünyevi bir temeli olduğu için ölümsüzlüğünden sıyrılmış bir Tanrı'dır. Leviathan insanlar tarafından meydana getirilmiş olsa da artık onların iradesinin toplamından daha aşkın olanı yani ölümlü bir tanrıyı temsil etmektedir. Hobbes'un ölümünden sonra 1682'de yayımlanan

⁴ Temel çalışmaları olan *Leviathan* ve *Behemoth*'un isimlerinin Eski Ahit'te geçen canavar isimlerinden seçilmiş olması Hobbes'un da *Monster of Malmesbury* yani Malmesbury Canavarı şeklindeki takma adla anılmasını beraberinde getirmiştir (Neocleous, 2014: 12).

⁵ İlerleyen sayfada ve *Leviathan*'ın kapak tasarımında vurgulandığı üzere tasarım Hobbes'un siyaset felsefesini tam anlamıyla yansıtmayı için bizzat Hobbes tarafından Fransız ressam Abraham Bosse'ye sipariş edilmiştir. Buna karşılık Hobbes'un *Behemoth*'u 1660-1670'li yıllar arasında yazdığı düşünülse de *Behemoth*, Hobbes'un ölümünden sonra ancak 1682'de yayımlanmıştır. Zira Hobbes'un Fransa'da ders verdiği ve Cromwell'in ölümünden sonra İngiltere'ye çağrılan II. Charles Hobbes'un *Behemoth*'u yayınlama talebine olumsuz yanıt vermiştir. Dolayısıyla Hobbes'un 1679'da ölmeden önce *Behemoth*'un son taslağını yayıncıya verdiği bilinmekle birlikte (Yılmaz, 2020: 11-12) bu son taslakta kapak tasarımı mevcut değildir. Bu noktadan hareketle çalışma kapsamında *Leviathan*'da olduğu gibi *Behemoth*'ın kapağı üzerinden bir değerlendirme tercih edilmemiştir.

⁶ Oysa gözden kaçırılmaması gereken önemli bir husus Hobbes'un özellikle *Leviathan*'da kendisinden öncekilerden farklı bir şekilde yorumladığını iddia ederek Kitab-ı Mukaddes'e sık sık başvurduğudur. Bir başka anlatımla Hobbes modern siyaset felsefesini ortaya koyarken dinsel metinlere başvurmadan çekinmemiştir. Hobbes bu başvurusunun sebebi olarak toplumsal iktidara en büyük saldırının bu yönden gelmesini ve dinsel metinlerin bir nevi düşmanın savunma noktaları olmasını göstermektedir (Hobbes, 2007: 16).

Behemoth başlıklı eserine gelince⁷ Leviathan aksine Behemoth ismi Eski Ahit'te, yalnızca bir yerde, Eyüp 40: 15-24'te geçmektedir. Buna göre güçlü-kuvvetli bir yaratık olan ve kuyruğu bulunan Behemoth otla beslendiği için bataklıkta yaşamaktadır. Vurgulanan bu kudreti sayesinde Behemoth'u ancak kılıcıyla Tanrı ortadan kaldıracılmaktadır. Behemoth'un gücünün yanında bu durumun bir diğer sebebi onun Tanrı tarafından yaratılmış olmasıdır (Yılmaz, 2020: 10-11).

Eski Ahit'te bir canavar türü olarak betimlenen Behemoth, kaosuun sebebidir ve düzenin sağlanması için ortadan kaldırılması gerekmektedir. Leviathan'ın aksine Behemoth Eski Ahit'te tek değildir ve "yok edilmesi gereken huzursuzluk, öldürülerek ortadan kaldırılması gereken" anlamındadır (şahin & Doğan, 2017: 177). Görüldüğü zere Hobbes'un iki önemli çalışmasının isimleri siyaset felsefesi bakımından önemli imalar içermektedir. Öyle ki Hobbes'un siyaset felsefesinde Leviathan varlık nedeni sorgulanamayan, kadir-i mutlak ve baskıcı bir devlet anlamına gelirken, Behemoth devlete hkim olmuş hukuksuzluğa, kaosa ve yozlaşmaya tekabül etmektedir. Hobbes'un anavatanı İngiltere ve İngiliz İç Savaşı bakımından özelleştirmek gerekirse, Leviathan Commonwealth'e, devlete, meşru hükümdara, Behemoth ise krala karşı savaşan Uzun Parlamento'ya, sivil itaatsizliğe, isyana, devrime karşılık gelmektedir. En nihayetinde Hobbes'a göre, Leviathan olmazsa Behemoth, Behemoth olmazsa Leviathan var olacaktır (Yılmaz, 2020: 12-13). Bu meyanda Hobbes'un hem devletin meşruiyetinin hem de iç savaşa yönelik kötücül bakışının isimlendirmesi açısından dinsel bir metne başvurması dikkat çekicidir. Bu yolla Hobbes, kendi döneminde toplumsal iktidara yönelik en büyük meydan okumaya yani kiliseye kendi silahıyla saldırmış olmaktadır (Hobbes, 2007: 16).

Resim 1: Hobbes'un *Leviathan* başlıklı çalışmasının Abraham Bosse tarafından tasarlanan kapak resmi

Kaynak: (Hobbes, 2007: 496).

Yalnızca çalışmalarının isimlendirmeleri açısından bir değerlendirme yapmak gerekirse Hobbes'un devlete ve mutlak egemen güce yönelik iması Hobbes'u realizme yaklaştırmaktadır. Hobbes'un *Leviathan* başlıklı çalışmasının kapak görseli de siyaset felsefesi hakkında bilgi vermektedir. Zira Hobbes *Leviathan*'ı yazdıktan sonra Fransız ressam Abraham Bosse'den kitap kapağı tasarlamasını ve bu kapak görselinin çalışmanın içeriğini tümüyle yansıtmasını istemiştir. Bu konuda Hobbes ile birlikte alışan Bosse'nin tam da istenilene yaptığını söylemek gerekmektedir. Çünkü yukarıda verilen

⁷ Leviathan'ın bizzat Hobbes tarafından çalışmasına isim olarak verildiği bilinmekle birlikte *Behemoth*'un Hobbes'un ölümünden sonra yayımlanmış olması Behemoth isminin çalışmaya kim tarafından verildiği sorusunu gündeme getirmektedir. Zira Behemoth ismi ölmeden önce Hobbes'un yayıncıya verdiği son taslakta çalışmanın ismi olarak belirtilmiş olabilir. Eğer böyle olmadıysa, Behemoth isminin Leviathan isminin önlenmesinden sonra yayıncı tarafından bir pazarlama stratejisi olarak çalışmaya verilmiş olma ihtimali de söz konusudur. Bununla birlikte Hobbes *Leviathan*'da, kitabın isminin anlamını açıklamış, lakin Behemoth'ta böylesi bir açıklama yapmamıştır (Yılmaz, 2020: 11-12).

orijinal kitap kapağında Leviathan'ın imgesel sunuluşu Hobbes'un siyaset felsefesini tam anlamıyla yansıtmaktadır. Nitekim Hobbes da *Leviathan*'ın kapağında oldukça büyük monarşik bir figürün manzaranın üzerinde yükseldiğini ve bu sayede altındaki şehir dahil her görseli ufacık gösterdiğini, Leviathan'ın vücudunun, meydana getirdikleri canavara bakan yüzlerce küçük figürden oluştuğunu belirterek bir nevi çalışmasının kapağını onaylamıştır (Dülger, 2022: 84-85). Tasarımın en üst kısmında Leviathan'a atfen *Non est potestas Super Terram quae comparetur ei* yani "Bu dünyada O'nun gücüyle kıyaslanabilecek başka bir güç yoktur" anlamına gelen Latince bir ifade bulunmaktadır. Tanrının olağanüstü gücünü anlatan bu ifade Kitab-ı Mukaddes'in Eyüp Kitabından (41:24) alınmıştır (Johnson, 2022: 30). İsim seçiminde olduğu gibi bu deyiş de Hobbes nezdinde devletin dünyevi varlıklar arasında en üst konuma yerleştiğini göstermektedir ve bu da Hobbes'u realizme yakınlaştırmaktadır.

Bu deyişin altında yer alan Leviathan'ın imgesel sunuluşu birçok imayı bünyesinde barındırmaktadır. İlk olarak Leviathan Hobbes'un siyaset felsefesine uygun şekilde aşkın bir güç olarak resmedilmiştir. Bunu doğrulayan hususlar Leviathan'ın devasa cüssesiyle kapaktaki her imgeyi küçük bırakması, denizden karaya doğru yükselmesi ve karayı teğet geçmesi, Leviathan ile diğer imgeler arasında dağlar gibi aşılması zor yeryüzü engellerinin bulunmasıdır. İkinci olarak Leviathan taç giymektedir. Bu tasvir Hobbes'un egemenlik hakkını mutlak monarka verdiğini göstermektedir. Üçüncü olarak Leviathan sağ elinde ucu gökyüzüne değen kılıç, sol elinde ise ucu yeryüzüne değen asa taşımaktadır. Böylece Leviathan dünyevi ve uhrevi tüm alanı bu alanları temsil eden simgeler üzerinden kontrol etmekte ve bu alanlardaki egemenlik hakkını bünyesinde birleştirerek/eriterek aşkın gücüne ulaşmaktadır. Artık bu yolla Leviathan egemenliğin bahse konu iki alan arasında tehlikeli şekilde bölünmesinin sonucu olan iç savaşı sonlandırmış, Behemoth'u ortadan kaldırmış ve sakin bir politik manzarayı izlemektedir. Dördüncü olarak Leviathan insanlardan oluşmaktadır ve bu insanlar bir araya gelerek oluşturdukları ve artık kendilerinin toplamından daha aşkın bir hale bürünmüş ölümlü tanrıya bakmaktadır. Leviathan'ın vücudunun diğer alanlarının aksine yüzünün insanlardan oluşmaması hem monarkın devletin başı olduğu imasını hem de Leviathan'ın insanların onun oluşması yönündeki iradelerinden daha fazlası olduğunu yani aşkınlığını teyit etmektedir.

Resim 2: Robert Walker'ın 1650 tarihli Oliver Cromwell Portresi

Kaynak: (Dumitrescu, 2020: 19)

Beşinci ve son husus Leviathan'ın yüzü ile alakalıdır. Birçok yazara göre Leviathan'ın yüzü döneminin politik ortamı bağlamında korku ve terörü yansıtmaktadır. Ancak Leviathan'ın dini betimlemesinden beklenen canavarca bir tasvirin çalışmanın kapağına yansımadağını ileri sürmek mümkündür. Zira Leviathan'ın yüzüne daha dikkatli bakıldığında bu yüzün Robert Walker'ın 1650 tarihli Oliver Cromwell portresindeki yüzle benzerlik gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu benzerlik İngiliz İç Savaşı sırasında İngiltere dışında bulunan Hobbes'un çalışmasını, iç savaştan bir elinde kılıç diğer elinde İncille ve başarıyla çıkan geleceğin *Lord Protector*'u Cromwell'e kurnazca ithaf ettiğini

göstermektedir. *Leviathan*'ın içeriğini yansıtan kapağı sayesinde Hobbes, ana yurduna döndüğünde ve kralcı geçmişine rağmen yeni yönetim nezdinde herhangi bir sorun yaşamamayı amaçlamıştır. Bu benzerliğin bir diğer politik iması *Leviathan*'ın yüzüne hayranlıkla bakan, onu eşsiz bir lider olarak tanıyan İngiliz halkının aslında tedricen mutlakiyetçi eğilimler göstermeye başlayan Cromwell'e bakmasıdır. *Leviathan*'ın bu açıdan Hobbes'un amacına hizmet ettiğini belirtmek gerekmektedir. Çünkü Hobbes hem Cromwell'in hem de ardından iktidara gelen Kral II. Charles'ın takdirini kazanmış ve ünü hem İngiltere'de hem de kıta Avrupasında yayılmıştır. Dolayısıyla 16. ve 17. yüzyıllarda çalışmaların içeriğini yansıttığı için çalışmanın önemli bir bileşeni olarak görülen kapağın Hobbes'un ihtiyaç duyduğu görevi yerine getirdiğini söylemek mümkündür (Dumitrescu, 2020: 18-21).

Leviathan'ın tasvirine dair hususları Hobbes'un siyaset felsefesi kapsamında değerlendirmek gerekirse, ilk olarak *Leviathan*'ın insanlardan oluşması Hobbes'un bir toplumsal sözleşmeci olmasının ve devleti insan aklının bir ürünü olarak görmesinin erken dışavurumudur. Zira Hobbes'a göre *Leviathan*'ı meydana getiren onun ortaya çıkması yönünde irade beyanı ve temayül gösteren insanlardır. Bu durum Hobbes'u rasyonalizme yakınlaştırmaktadır. Ancak ikinci olarak *Leviathan* insanlar tarafından meydana gelmişse de ortaya çıkan, artık bir insan ya da insanların ortak katılımının ürünü değildir, insanların kendi eleriyle yarattıkları kudretli bir canavardır. Kitapta dünyevi temellere oturtulan *Leviathan*'ın çalışmanın kapağında aşkın bir şekilde tasvir edilmesinin nedeni de budur. Zira *Leviathan* insanlardan meydana gelmiş olabilir lakin baskın otoritesine insanlar tarafından itaat edilmesi için artık o insanların toplamından daha aşkın bir gücü temsil etmelidir. Hobbes'un devlete atfettiği bu aşkın konum realizm ile ilişkilendirilmesini kolaylaştırmaktadır. *Leviathan*'ın kapak sayfasında dikkat çeken bir diğer husus, asa ve kılıcın altındaki beşer sütunda her biri kılıcı ve asayı sembolize eden simgelerin bulunmasıdır. Nitekim kılıcın altında sırasıyla kale; taç; top; tüfekler, mızraklar ve sancaklar; savaş sahnesi yer alırken; asa altında kilise; piskoposluk rütbesi olan mitre; farklı yönlerle çakan şimşekler; Orta çağ doktrinlerinin dilemler ile tasımlarını temsilen çatalaşmalar; engizisyon mahkemesini andıran bir konsey toplantısı bulunmaktadır (Ünlü, 2015).

Dikkat edilirse kılıcın altında yer alan ve dünyevi otoriteyi temsil eden ikonların uhrevi otorideki muadilleri tam karşısalarında yer almıştır, *vice versa*: Kalenin karşısında kilisenin, mitrenin karşısında tacın bulunması gibi. Dolayısıyla Hobbes'un siyaset felsefesindeki devlet olarak *Leviathan*, dünyevi ve uhrevi iktidarı bünyesinde toplayarak bahsedilen üstün egemen gücüne ulaşmıştır. Çalışmanın kapağında dikkat çeken ve belki de tümüyle yoruma açık olan husus çalışmanın adı olan *Leviathan* ifadesinin bir örtü üzerine yazılması ve bu örtünün kapaktaki konumudur. Çünkü bu örtü, örtünün kılıç ile asa ikonlarının ortasına serilmiş olması ve örtünün ardının karanlık/görülemez olması anlamlıdır. *Leviathan*'ın dünyevi ve uhrevi otoriteyi birlikte temsil ettiği yani onları bünyesinde erittiği daha önce vurgulanmıştı. Dolayısıyla *Leviathan* bu iki otoriteyi bünyesinde eriterek hem dünyevi alanı hem de kilise üzerinden uhrevi alanı düzenlemektedir. En nihayetinde *Leviathan*'ın kendisinin de ölümlü tanrı olarak dünyevi olduğu göz önüne alınırsa dini güç de kilise üzerinden dünyevi otoritenin emri altına girmiş olmaktadır.

Ancak dinin dünyevi otoritenin manipölasyonu altında politik bir işlevinin olduğu günümüzde bile açıkça kabul edilmeyen bir gerçekliktir. Bir başka anlatımla dünyevi otoritenin altında dünyevi ve uhrevi egemenlik unsurlarının nasıl kaynaştığı hala daha üstü örtük bir durumdur. Dolayısıyla Otuz Yıl Savaşlarının mezhepsel biçiminin altında güç mücadelesi özünün bulunması ya da Katolik Fransa'nın *raison d'etat* kavramsallaştırmasının işaret ettiği gibi Kardinal Richelau öncülüğünde Protestanları desteklemesi gibi *Leviathan*'ın kapağında yer alan bu örtü de dünyevi gücün devletin çıkarı adı altında uhrevi alanı araçsallaştırmasının örtü altındaki gizli kompozisyonuna işaret etmektedir. Yalnızca kitabın kapağı bakımından bir değerlendirme yapmak gerekirse Hobbes'un devlete ve onun gücüne yaptığı vurgu, bu vurgunun aşkın sembolik-ikonik tasviri Uı açısından realizmin devlete yaklaşımını yansıtmaktadır. Bununla birlikte Hobbes'un *Leviathan*'ının insanlardan oluşması ve uhrevi otoriteyi dünyevi olanın hizmetine vermesi liberal ya da rasyonalist olarak değerlendirilmesinin önünü açmaktadır.

3.2. *Bellum Omnium Contra Omnes*'in⁸ Çözümü ve Uluslararası İlişkilerde Sürekli Savaş Duruşunun Müsebbibi Olarak Leviathan

Hobbes *Leviathan*'da insanlık tarihinde hiç yaşanmamış, dolayısıyla bu haliyle fiktif bir dönem olan doğa durumu/doğal durum üzerinden devlet egemenliğinin meşru kaynağını sorunsallaştırmıştır (Hobbes, 2007: 95). Hobbes'a göre devletin olmadığı bu dönemde birbirilerini öldürebilme kabiliyeti bakımından doğuştan eşit olan ve bu sebeple amaçlarına erişme umudu eşitliği içinde bulunan insanlar; rekabet, güvensizlik, şan ve şeref olmak üzere üç temel kavga nedeniyle sürekli bir savaş durumunun tetiklediği korku ve ölüm tehlikesi içindedir (Hobbes, 2007: 94). Hobbes'un bu dönemi sürekli savaş olarak nitelendirmesinin sebebi insanların aksi yönde davranmasını sağlayacak genel bir gücün yokluğunda herkesin herkese karşı yürüttüğü bir savaşın ya da savaşa hazırlık durumunun mevcut olmasıdır. Nitekim Hobbes'a göre savaş, savaşma faaliyeti ile birlikte savaşı engelleyebilecek genel bir gücün yokluğu sebebiyle ortaya çıkan savaşmaya yönelik kesinleşmiş temayülden oluşmaktadır. Bu yaygın savaşma ve savaşa meylette zamanlarının haricinde ise barış hakimdir (Hobbes, 2007: 94). Doğa durumunun geneline hâkim olan sürekli savaş durumu insanlar için pek çok sıkıntıyı beraberinde getirirse de bunlardan en kötüsü şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesidir. Hobbes bu sebeple doğa durumundaki insanın yaşamını yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa olarak nitelendirmiştir (Hobbes, 2007: 94-95).

Hobbes'a göre bu dönemde yani genel bir gücün olmadığı bu zamanda yasa olmadığı için hiçbir eylem adalete aykırı değildir. Sürekli savaş durumunda ve cebir ile hilenin en büyük erdemler olarak öne çıktığı bu dönemde benim ve senin ayrımı bulunmadığı için mülkiyet ve egemenlik de mevcut değildir. O halde herkes elinde tutabildiği sürece elindekine hâkimdir. Hobbes'a göre bu dönemde insanları barışa yönelten duygular ölüm korkusu ve insanların üzerinde odayabilecekleri uygun barış şartlarını yani Hobbes'un deyimiyle doğa yasalarını ortaya çıkaran akıldır (Hobbes, 2007: 96). Doğal hakkı, insanın kendisini korumak için sahip olduğu gücünü ve rasyonel olarak tercih ettiği her yöntemi dilediği gibi kullanabilmesi olarak tanımlayan Hobbes'a göre bu tanımlama açısından doğa durumunda herkes tam bir özgürlüğe sahiptir. Dolayısıyla en temel doğal yasa olan kendi varlığını sürdürmeyi garanti altına alma bakımından sınırsız özgürlüğün olduğu doğa durumunda aslında kimsenin hayatta kalmasının güvencesi yoktur. İşte bu çelişkili durum insanları aklın genel kuralına yani herkesi barışın sağlanması için çalışması gerektiği gerçeğine yöneltmektedir (Hobbes, 2007: 96-97). Hobbes bu noktada çözümü insanların sonsuz özgürlüklerinden feragat etmesinde görmektedir. Lakin Hobbes'a göre bütün haklar devredilemez. Öyle ki temel doğal yasa ile çelişeceğinden insanın kendisine saldırana karşı direnme hakkını bırakması, bu hakkı devretmesi veya bundan feragat etmesi mümkün değildir (Hobbes, 2007: 98-99).

Benzer şekilde Hobbes'a göre insanın kendisinin korunmaması üzerine yaptığı-yapacağı ahit de geçersizdir (Hobbes, 2007: 104). Bu şartlara uyan ahitleri yerine getirmeyi adalet, ihlal etmeyi adaletsizlik olarak gören Hobbes adalet ve mülkiyetin devletin kuruluşuyla ortaya çıktığını belirtmektedir. Zira devlet ahit sahiplerinin ahitten doğan yükümlülüklerini yerine getirmemekle kazanmayı beklediklerinden daha külfetli bir yaptırımın endişesini onlara vererek, insanları ahitlerine uymaya zorlayacak bir güçtür (Hobbes, 2007: 106). Hobbes'a göre devletin amacı bireysel güvenlidir. Bir başka deyişle insanların devletin yönetimi altında yaşarken kendilerini bağlı kıldıkları kısıtlamanın nedeni, kendilerini korumaktır. Çünkü devletin varlığı sayesinde insanlar devletin var olmadığı doğa durumunun zorunlu sonucu olan sürekli savaş halinden kurtulabilmektedir. Öyle ki devlet aksi taktirde karşı karşıya kalacakları ceza ile insanları korkutarak onları ahitlerine uymaya zorlamaktadır. Hobbes'un bu konudaki düşünceleri nettir çünkü Hobbes'a göre kılıcın yani devletin zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve bu haliyle söz konusu ahitler insanı güvence altına almaya yetmemektedir. Hâlihazırda kurulu bir iktidarın yokluğu veya iktidarın insanların güvenliği için yeterince büyük olmadığı durumlarda herkesin doğa durumunda olduğu gibi diğer bütün insanlara karşı korunmak için kendi gücüne ve kurnazlığına güvenmesi meşru bir hal alacaktır (Hobbes, 2007: 127).

Hobbes'un bu noktada devleti gerekli görmesinin bir diğer sebebi devletin insanları ortak bir düşmana karşı birleştirebilme kabiliyetinden ileri gelmektedir. Nitekim ortak bir düşmanın olmadığı durumlarda ve dönemlerde insanlar bireysel çıkarlarının peşine düşerek kendi aralarında

⁸ Bu Latince deyiş Hobbes'un doğa durumundaki insanının sürekli ve herkese karşı yürüttüğü savaşını ifade etmektedir (Aygen, 2021: 294).

savařacaklardır. Hatta ortak dūřmana karřı zafer kazandıktan sonra yani ortada ortak bir dūřman kalmadıgında ya da bazılarınca dūřman sayılanların bazılarınca dost sayılması halinde insanların farklı çıkarları nedeniyle dađılmaları ya da kendi aralarında savařmaları ihtimali de mevcuttur (Hobbes, 2007: 128). Bu noktada Hobbes toplum halinde yařayan hayvanların da bulunduđunu fakat bunlar arasındaki mutabakatın dođal, insanlar arasındakinin ise ahde vefaya dayalı olduđu için yapay olduđunu belirtmektedir. Dolayısıyla Hobbes insanlar arasında tesis edilen ahitin sūrekli bir Őekilde geçerli olması için onları korku içinde tutacak ve eylemlerini ortak faydaya yōneltecek ahit dıřında genel bir gūcūn mevcut olması gerektiđini vurgulamaktadır. İřte, Hobbes'a gōre devlet insanları yabancılardan saldırılarından ve birbirlerinin zararlarından koruyabilecek bōyle bir gūcū kurmanın yoludur. Bir bařka anlatımla devlet, *Civitas* ya da Leviathan ejderhası olarak adlandırılan hem Őlūmlū hem de Őlūmsūz tanrı sōzleřme yoluyla ve herkesin bir/aynı řahısta birleřmesiyle ortaya çıkmaktadır (Hobbes, 2007: 129-130). Hobbes'a gōre egemenin sahip olduđu bu egemenlik hakkı bōlūnemez niteliktedir. Dolayısıyla egemenin uyuklarının gūvenliklerini tesis etmesi devredilemez ve terk edilemez bir yetkidir (Hobbes, 2007: 136).

Gōrūldūđū üzere Hobbes'un gūvenlik ile egemenliđin meřruiyeti arasında kurduđu bađ oldukça gūcūlūdur. Bu bađı uyukların Leviathan'ın yōnetimi altındaki Őzgūrlūklarının kapsamında da tespit etmek mūmkūndūr. Őyle ki Hobbes'a gōre uyuklar yasalara uygun olarak ve egemen gūcūn emri dođrultusunda gūvenliklerini tehdit edenlere karřı Őz savunma Őzgūrlūđuna sahiptir (Hobbes, 2007: 159). ūnkū Hobbes'un vurguladıđı ahitin dođal yasa ile uyuyamaz olmaması řartına gōre insanların kendilerini savunmamak için yaptıkları ahitler geçersizdir. Dolayısıyla Leviathan'ı ortaya çıkaran ahit insanların gūvenliđinin sađlanması kořulu ile geçerlilik kazanmıřtır ve bunun ihlali durumunda insanların en temel dođal haklarına sahip çıkmaları hakkı ahit kapsamında saklı tutulmuřtur. Benzer Őekilde Hobbes'un sōzleřmesinde uyukların kendilerine zarar vermeye zorlanmaları da mūmkūn deđildir. Hatta egemen adalete uygun Őekilde bir kimsenin Őldūrūlmesi ya da ona saldıranlara direnmemesi emrini verse bile sōz konusu kiři egemene itaat etmeme Őzgūrlūđuna sahiptir (Hobbes, 2007: 159-160). Yine Hobbes'a gōre gönūllū olmadıkları sūrece uyuklar savařmaya zorlanamaz. Bu bakımdan, emre itaatsizliđi durumunda egemenin kendisi hakkında Őlūm cezası verme yetkisi bulursa bile dūřmanla savařması emredilen asker de emre itaatsizlik edebilmektedir (Hobbes, 2007: 160). Nihayetinde Hobbes'a gōre uyukların itaat etme yūkūmlūlūđū egemen gūcūn onların gūvenliklerini tesis etme gūcū devam ettiđi sūrece mevcuttur (Hobbes, 2007: 162).

Hobbes'a gōre egemenin yūkūmlūlūđūnūn çerçevesini çizen onun egemen olarak ortaya çıkarılma amacı yani uyuklarının gūvenliklerinin tesis edilmesidir. Bu gōreve dođa yasasıyla bađlı olan egemen, uyuklarının yanı sıra bu yasaların yaratıcısı olduđu için Tanrı'ya karřı da sorumludur. Son olarak egemen gūvenliđi yalnızca koruma olarak deđil her insanın meřru emeđiyle ve devlet için tehlike yaratmadan ya da ona zarar vermeden elde edeceđi hayatın būtūn konforları olarak kavramalıdır (Hobbes, 2007: 234). Dolayısıyla Hobbes'a gōre insanların Leviathan'a olan itaatlerinin sūrekli liđini sađlayan asli husus gūvenliklerinin sađlanması oluřudur. Bununla birlikte rasyonel insanların dođa durumundaki hallerine ve iç savař durumuna bakarak içine dūřtūkları geçmiř korkuları da onların devlete olan bađlılıklarını sūrdūrmelerini sađlamaktadır (Hobbes, 2007: 95). Devletin bařta gūvenliđin tesis edilmesi gibi uyuklarına olan temel yūkūmlūlūđūnū yerine getirmemesi durumunda uyukların devlete olan yūkūmlūlūklarından Őzgūrleřmesi ve hatta egemene karřı kendilerini savunma hakkını kullanmaları durumu Hobbes'un siyaset felsefesinde mevcuttur. Ancak Hobbes iç savařı dođurabilecek bu durumun ihtimal dāhilinde olduđunu belirtse de buna yōnelik duruřu mesafelidir. Zira Hobbes'a gōre egemenliđin bu yolla el deđiřtirmesi bařkalarının da aynı Őekilde onu ele geçirmeyi dūřūnmelerini sađlayacađı için akla aykırıdır (Hobbes, 2007: 108). Bu bakımdan Hobbes mevcut egemen dıřında bazı insanların daha akıllı ve daha iyi yōnetmeye ehil olduklarını dūřūndüklerini, bunun da kargařa ve iç savařa sebebiyet verdiđini belirtmiřtir (Hobbes, 2007: 129).

Hālihazırda egemenliđi bōlūnemez Őekilde kavrayan Hobbes için İngiliz halkı bu hususların farkında olarak egemenliđin monark ile parlamento ve kilise arasında bōlūnmesine karřı çıksaydı İngiltere iç savařa sūrūklenmezdi (Hobbes, 2007: 137). ūnkū Hobbes nezdinde ayrıřmıř gūcūler en nihayetinde diđerlerini ortadan kaldırmayı hedefleyeceđinden, egemenliđi farklı birimler arasında parçalamak onu ortadan kaldırmakla aynı anlama gelecektir (Hobbes, 2007: 229). Hobbes'un dođa durumu, dođa durumundaki insan dođası ve devlet yaklařımı üzerinden siyaset felsefesini

değerlendirmek gerekirse; doğa durumundaki kötücül insan doğası yaklaşımı, yine bu durumda uluslararası anarşiyi andıracak biçimde genel gücün yokluğunu sürekli savaşın kaynağı olarak görmesi, savaşı yalnızca çatışma süreci olarak değil buna hazır olunması yani onun beklenmesi olarak değerlendirerek sürekli bir şekilde kavraması, güvenliği temel doğa yasası şeklinde kavrayarak devlet egemenliğini bunun üzerine bina etmesi, kadir-i mutlak ve aşkın devlet ile devletin gücü vurgusu, devletin dış tehdit üzerinden iç konsolidasyonunu sağladığını belirterek aslında iç politikayı dış politikaya bağımlı bir değişken haline getirmesi ve egemenliği bölünemez şekliyle kavraması realizm ile ilişkilendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Buna karşılık doğa durumunda savaşkan olsa da en nihayetinde rasyonel olan insan vurgusu, aklın barışı dayattığı iması, devletin bir ahit ile ortaya çıktığını vurgulaması, dolayısıyla güvenlikleri sağlanmazsa insanlara bu ahiti bozma hakkı vermesi, insan ile toplum güvenliği vurgusu, güvenlik gibi seküler bir kavram ile devleti dünyevi temellere oturtması ve güvenliği sadece koruma olarak değil hayat konforu olarak kavraması Hobbes'un rasyonalizm kapsamında değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Hobbes *Leviathan*'da insan ile devlet arasında kurduğu analogi sayesinde devletlerarası ilişkilere dair de önemli önemli tespitlerde bulunmuştur. İlk olarak Hobbes insanlar arasında doğa durumu olarak nitelendirdiği sürekli savaş durumunun gerçekte hiç yaşanmadığını ancak bağımsız olmaları sebebiyle devletlerarasında sürekli savaşın gerçekten mevcut olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede devletler diğerlerine karşı sürekli kıskançlık içinde bulunmakta, silahlarını doğrultmakta ve gözlerini gladyatörler gibi diğerlerine dikerek casuslar göndermekte yani kısacası sürekli bir savaş durumu içinde yer almaktadır (Hobbes, 2007: 95). Her devlet böylesi bir savaş durumu gösterdiği için Hobbes'a göre bütün devletler silahlanmış ve topları komşularına dönmüş şekilde yaşamaktadır (Hobbes, 2007: 158). Hobbes'un sürekli savaş vurgusu ve egemen gücün yokluğu ile savaş arasında kurduğu, bu bakımdan da uluslararası anarşiyi anımsatan korelasyon realizm kapsamında değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Hobbes'un aynı tespitinde devletlerin her birinin bağımsız olmasına yaptığı vurgu ise egemen devletler sistemi imasını içerdiğinden bu da rasyonalizm kapsamında değerlendirilmesini sağlamaktadır. İkinci olarak Hobbes'un doğa durumundaki insanı ve bu insanı kendi güvenliğini tesis etme noktasında güdüleyen motivasyonları tasviri devletlerarası ilişkiler için bir analogi olarak kullanılırsa anarşi ve güvenlik ikilemi kavramlarının prototipi ortaya çıkmaktadır (Vincent, 2016: 71).

Nitekim Hobbes'a göre doğa durumunda atılması gereken en rasyonel adım kendisini tehdit edecek başka hiçbir güç kalmayınca kadar gerekirse cebren ve hile ile olabildiğince çok insanı hâkimiyet altına alarak güvenliğini tesis etmektir. Ayrıca doğa durumunda güvenliklerini tesis etmenin ötesinde güçlerini arttırmak isteyenler de olduğu için sıralanan bu iki durum yalnızca savunma yaparak güvenliklerini sağlamaya meyilli olanları da istila yoluyla güvenliklerini arttırmaya yönelmektedir. Çünkü bu son grubun böylesi bir ortamda ve aksi şekilde davranarak yani yalnızca savunma yaparak doğa durumunda uzun süre dayanması mümkün değildir (Hobbes, 2007: 93). Hobbes çalışmasının bir başka yerinde de devletlerin tehlike altında buldukları ve istila edilecekleri iddialarıyla başka herhangi bir tedbir mevcut olmadığı için yani haklı sebeplerle cebre ve hileye başvurarak komşularının egemenliklerini zayıflatmak ya da onları egemenlikleri altına almak için egemenliklerini genişlettiklerinden söz etmiştir (Hobbes, 2007: 127-128). Hobbes'un doğa durumu tasvirinde doğa durumunun bütün insanları güvenliklerini tesis etmeye zorlayan yapısı göz önüne alındığında kimsenin kendi kabuğuna çekilmesi mümkün değildir ve bu uluslararası anarşinin yapısal bir prensip olarak devlet davranışlarını yönlendirmesini anımsatmaktadır. Bu tasvirde çıkarılabilecek bir diğer husus ise insanların güvenliklerini arttırmaya yönelik girişimlerinin kendi kabuğunda yaşayan insanları da güvenliklerini sağlayacak adımlar atmaya sevk etmesidir.

Şüphesiz bu da yapısal anarşi prensibi gibi Hobbes'un realizmle ilişkilendirilmesini kolaylaştıran güvenlik ikilemini akıllara getirmektedir. Hatta Hobbes'un kendi güvenliklerini arttırmak için başka insanları egemenliği altına almaya çalışan insanların güçlerini gereğinden fazla arttırma arzusuna yaptığı vurgu realizmin devletlerin çıkarının güç maksimizasyonu olduğu şeklindeki varsayımıyla benzerlik göstermektedir. Hobbes'un devletlerarası ilişkilere dair ortaya koyduğu üçüncü önemli husus devletlerin antlaşma hükümlerine uymasına dairdir. Nitekim Hobbes'a göre korkudan ötürü güçlü bir hükümdar ile elverişsiz bir antlaşma imzalayan zayıf bir hükümdar antlaşmaya uymak zorundadır (Hobbes, 2007: 103). Bu tespitten Hobbes'un uluslararası hukukun önemli prensiplerinden olan *pacta sunt servanda* yani ahde vefaya atf yaptığı düşünülebilir. Çünkü Hobbes çalışmasının bir

başka yerinde de doğa durumundaki insanın antlaşma ile tesis ettiği müttefiklik ilişkisine dair yine antlaşmaya uymayı akılcı olduğu için salık verdiği tespitlerde bulunmuştur. Buna göre doğa durumunda insanların müttefik yardımı olmaksızın yalnızca kendi gleriyle yok edilmekten korunacaklarını beklemleri mümkün değildir. Bu sebeple ortaya çıkan ittifaklardan herkes bir diğerinden kendi korunmasının sağlanmasına katkı vermesini bekleyeceği için müttefikini aldatmak aslında kendi güvenliğini zayıflatan bir etki yapacaktır. Müttefiklik ilişkisinde ahite uymayıp karşı tarafı kandırmaya çalışan kişinin birleşmiş toplumda kabul görmeyeceğini belirten Hobbes bu kimseyi toplumdan dışlamak yerine onu bağışlamanın ittifakin diğer üyelerinin çıkarı açısından doğru olmadığını da eklemektedir (Hobbes, 2007: 108).

Bu tespitlerde Hobbes'un müttefiklik için yaptığı ahde vefa vurgusu ile uluslararası toplumu andırır şekilde toplumsallığa yaptığı vurgu Hobbes'u rasyonalizme yakınlılaştırmaktadır. Hatta Hobbes'un insanların her birinin güvenliğinin yalnız başlarına tesis edilemeyeceğini vurgulaması ve müttefiklik ilişkisi üzerinden bireysel güvenliği tesis etmenin yolunun herkesin güvenliğini sağlamaktan geçtiğini belirtmesi yine rasyonalizm ile ilişkilendirilebilecek olan kolektif güvenliği akıllara getirmektedir. Dördüncü olarak Hobbes devletler arası hukukun doğal hukuk ile aynı erevdede olduğunu ve bu sebeple her egemenin uyrukları için olduğu gibi kendi güvenliğini sağlamak konusunda da aynı hakka sahip olduğunu belirterek (Hobbes, 2007: 247) egemen devletler sistemine bağlılığını bir kez daha ifade etmiştir. Hobbes'un çoğunlukla mutlakiyetçiliği akıllara getiren devlet yönetimine dair tespitleri de yer yer rasyonalist unsurları içermektedir. Öyle ki siyasi düzenin sürdürülmesinde yalnızca zor unsurlarının yeterli olmayacağını ileri süren Hobbes uyrukların söz konusu egemenin tesis ettiği siyasi düzeni meşru görmelerinin de gerekli olduğunu vurgulamıştır. Hiçbir hükümdar ve hkmet kendisine itaati sadece zora dayandıracak kadar kudretli olmadığı için bahse konu meşruiyetin önemine dikkat çeken Hobbes'a göre bu durum egemen gücün üzerinde pratik olmasa bile hukuki bir sınırlama yaratacaktır. Bu sınırın uluslararası alanda gösterilen davranışlarda da ortaya çıkması muhtemeldir. Bu bakımdan örneğin sürekli ve rasyonel temellere oturmayan savaşlar hükümdarın meşruiyetinin en çok sordulandığı dönemler olacaktır (Williams, 1996: 220-222)

Tüm bu noktalardan hareketle Hobbes'un siyaset felsefesinin realizm ve rasyonalizmi içerdiğini ya da Hobbes'un realizm ile rasyonalizm arasında bir yerde durduğunu ileri sürmek mümkündür. Buna karşılık Martin Wight'ın tasnifi açısından bakıldığında daha net olan husus Hobbes'un siyaset felsefesinin devrimcilik kategorisi dhilinde değerlendirilemeyeceğidir. Zira Hobbes egemen devletler sistemini aşmamış yani insanların güvenliklerini tesis etmek için yarattığı Leviathan'a benzer şekilde devletlerarasındaki savaş durumunu sonlandırmak için bir uluslararası Leviathan ortaya koymamıştır. Bunun sebeplerini sıralamak gerekirse, ilk olarak Hobbes'a göre uluslararası savaş durumunun insanlar için yarattığı güvenliksizlik doğa durumunun insanlar için yarattığından daha katlanılabildir. Çünkü doğa durumunun aksine uluslararası savaş durumunda devlet tebası olan insanların güvenliklerini sağlamaya ve ihtiyaçlarını karşılamaya muktedirdir. İkinci olarak doğa durumundaki insan ile uluslararası savaş ortamındaki devlet arasında hayatta kalmak açısından kapasite farkı bulunmaktadır (Vincent, 2016: 73).

Öyle ki uluslararası savaş durumunda devletler insanların doğa durumunda maruz kaldıkları gibi tek bir darbeye ölmekte ve aynı zamanda kralların ölümü krallıkların ölümü anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte uluslararası savaş ortamında devletin gücüne tebası olan insanların gücü de eklemelmekte iken doğa durumunda insan yapayalnızdır. nc olarak Hobbes'a göre doğa durumunda insanlar birbirlerini ldrebilmeleri bakımından eşitken uluslararası anarşi ortamındaki devletler arasında kapasite farklılığı söz konusudur. Dolayısıyla uluslararası anarşide gcl devletler bazen savaşa hiç gerek duymadan uluslararası politik ortamı ve diğer devletlerin davranışlarını şekillendirip yönlendirebilmektedir. Dördüncü olarak Hobbes devletlerin varlık doktrinine sıkı sıkıya bağlı bir düşünürdür. Dolayısıyla devletlerin egemenliklerini ortadan kaldırarak aşkın bir uluslararası Leviathan yaratmak Hobbes'un siyaset felsefesi için çelişkili bir durum yaratacaktır. Beşinci olarak Hobbes egemenliğin bölünmesini Behemoth canavarı ve tehlikeli iç savaş gibi pejoratif ifadelerle anmaktadır. Bu bakımdan bir İngiliz yurtsever olarak Hobbes'un İngiltere'nin egemenliğini bir st otoriteye devretmesini salık verecek bir uluslararası Leviathan yaratmasını beklemek abesle iştigaldir. Son olarak Hobbes'un felsefesi temelinde bir uluslararası Leviathan ortaya çıkması için bütün dünya

devletlerinin dünya dışı bir saldırıyla karşı karşıya kalması yani bütün devletlerin güvenliklerinin toplu şekilde tehdit edilmesi gerekmektedir (Vincent, 2016: 74).

4. SONUÇ YERİNE: 21. YÜZYILIN ULUSLARARASI İLİŞKİLER PRATİĞİNDE HOBBS'UN HEYULASI

Görüldüğü üzere Hobbes'un siyaset felsefesi yüzeysel bir şekilde incelendiğinde Hobbes'u salt realizm ile, daha bütünlüklü ve incelikli incelendiğinde ise hem realizm hem de rasyonalizm ile ilişkilendirmek mümkündür. Dolayısıyla Hobbes'a dair Uİ nezdinde yürütülen tartışmaların mutabakatla sonlanmasını beklemek mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple ve çalışmada ortaya konulan tespitlerden sonra Hobbes ve Uİ arasındaki ilişkiyi ele almanın bir diğer yolunu öne çıkarmak mümkün hale gelmiştir: 21. yüzyıl Uİ pratiği ile Hobbes'un tespitleri arasındaki bağlantıyı irdelemek. Zira bu yol Hobbes'un Uİ nezdinde hala daha neden önemli bir düşünür olduğunun cevabını daha basit ve fakat güçlü bir yolla ortaya koyacaktır. Bu bağlantının ana hatlarını sıralamak gerekirse ilk olarak Hobbes'un güvenliğe yönelik vurgusu 21. yüzyılda önemini korumaktadır. Öyle ki kavram ve kavramın işaret ettiği pratik 1990'lı yıllardan itibaren hem genişlemiş hem de derinleşmiştir. Bununla birlikte sektörel güvenlik anlayışı güvenliğin topyekûn bir şekilde ele alınmaması gerektiğini ortaya koyarken siber güvenlik çalışmaları bilgi-teknoloji alanındaki gelişmelerle bağıtlı olarak bireyden devlete bütün uluslararası aktörlerin gündemini işgal etmeye başlamıştır.

İkinci olarak Hobbes'un doğa durumunu aşmak için ortaya koyduğu Leviathan yani devlet de 21. yüzyılda önemini korumaktadır. Nitekim günümüzde uluslararası ilişkilerin aktörleri bireyler, devlet-altı guruplar, çok uluslu şirketler, uluslararası ve uluslar üstü örgütler olarak çeşitlenmişse de devlet temel aktör olma özelliğini sürdürmektedir. Bununla birlikte devlet denilen aygıt sahip olduğu meşru kuvvet kullanma tekeli ile Hobbes'un işaret ettiği gibi iç güvenliği sağlayabilecek yegâne aktör olma özelliğini de sürdürmektedir. Ancak Hobbes'un iç güvenliği tesis etmek için toplumsal sözleşme ile ortaya koyduğu Leviathan uluslararası güvenliksizliğin ve savaşların temel sebebi olmaya devam etmektedir. Bunun da ötesinde günümüzde devletler güvenliklerinin tehdit altında olduğu ya da tehdit altında olduğunu hissettikleri gerekçesiyle uluslararası savaşları bahse konu güvenliğin yeniden tesisi için araçsallaştırmaktadır. Benzer şekilde günümüzde devletlerin güvenliklerini arttırmaya yönelik girişimleri diğerleri tarafından güvenliklerini zaafa uğratacak eylemler olarak görülmekte ve bu durum diğer devletlerin de güvenliklerini sağlamak için girişimde bulunmaları ile sonuçlanmaktadır. Literatürde anarşi ve güvenlik ikilemi olarak nitelendirilen bu durumun çerçevesini Hobbes çağlar öncesinden çizmiştir.

Üçüncü olarak Hobbes'un bölünemez, devredilemez olarak gördüğü ve hatta bölünmesini iç savaş olarak tanımladığı egemenlik, uluslararası ilişkilerdeki kurucu etkinliğini korumaktadır. Özellikle küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği bir tartışma olarak devlet egemenliğinin aşındığı gibi yorumlar sıklıkla yapılmaya başlamıştır. Buna göre siyasi, politik, sosyal ve iktisadi yönleriyle-etkileriyle küreselleşme devletin iç ve dış egemenliğini aşındıran bir etki yapmıştır. Devlet dışındaki aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki etkinliğinin artması, küresel sermayenin yer yer devletlerin milli servetlerini aşan ekonomik potansiyeli, ABC silahları⁹ sayesinde devlet dışındaki aktörlerin şiddete başvurma imkânlarının artması, siber alanın genişlemesi, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği korumak adına aldığı kuvvet kullanma kararının yanı sıra insani müdahale ve koruma sorumluluğu (R2P) gibi uluslararası müdahale araçlarının ortaya çıkması gibi gelişmeler söz konusu aşındırıcı etkinin göstergeleri olarak görülmektedir. Ancak sıralanan bu etkilerin aşındırıcılığı devletlerin uluslararası ilişkilerdeki özgül ağırlıklarına göre değişmektedir.

Hatta uluslararası ilişkilerdeki özgül ağırlığı fazla olan devletler için bir egemenlik aşınımından değil müdahil olma alanlarını yani egemenliklerini sınırlarının ötesine taşıdıklarından bahsetmek daha geçerli bir yorumdur. Bir örnekle öz bir şekilde belirtmek gerekirse küreselleşmenin devlet egemenliğini aşındırıcı etkisini ABD ve Güney Afrika Cumhuriyeti için aynı yönde ve derecede değerlendirmek mümkün değildir. Egemenlikle bağlantılı olarak Hobbes'u 21. yüzyılda doğrulayan dördüncü husus egemen devletler sisteminin mevcudiyetidir. Vurgulandığı üzere Hobbes devletlerin varlık doktrinine bağlı bir siyaset felsefesi inşa etmiş ve çalışmanın üçüncü bölümünde belirtilen sebeplerden dolayı bir

⁹ *Atomic-Biologic-Chemical Weapons* yani atomik-biyolojik-kimyasal silahların kısaltmasıdır.

uluslararası Leviathan yaratmamıştır. 21. yüzyılın da ne Kantçı ne de hegemonik anlamda bir süper dünya devletine gebe olmadığı mevcut gelişmeler çerçevesinde açığa çıkmıştır. Nitekim mevcut egemen devletler sistemi Kantçı bir dünya devleti ortaya çıkaramayacak kadar ihtilaflarla ve çatışmalarla karakterize olduğu gibi mevcut uluslararası sistem tek bir süper devletin hegomonik hâkimiyetine müsaade etmeyecek kadar çok kutupludur.

Hobbes'u doğrulayan ve hatta O'nun tespitlerini aşan beşinci husus egemen devletler sisteminde devletlerin, varlık doktrinlerine ve egemenliklerine karşılıklı bağılıklarını sürdürmesidir. Hatta günümüzde bu bağılılık ve mütekabiliyete dayalı saygı, Hobbes'un döneminde olduğu gibi örtük değil, uluslararası hukukun en temel yasası haline gelecek kadar sarıhtir. Öyle ki 20. yüzyılda tesis edilen BM sistemi ile devletlerin egemen eşitliği, müdahale etmeme ve kuvvet kullanmama gibi ilkeler temel uluslararası hukuk anlayışına dönüşmüştür. Hobbes'un siyaset felsefesini uluslararası ilişkiler açısından doğrulayan altıncı husus ise Hobbes'un toplumsal sözleşmecisi olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ortaya konduğu üzere Hobbes Leviathan'ı aslında hiç yaşanmadığını belirttiği doğa durumu akabinde imzalanan bir sözleşme sonucunda yaratmıştır. Öyle ki bu sözleşmede insanlar en temel hakları olan güvenliklerinin sağlanması durumu karşılığında Leviathan'a kendilerini yönetme hakkını vermişlerdir. Bu yaklaşımın açık iması taraflardan bir tanesinin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği durumda diğerine sözleşmeyi feshetme hakkının doğmasıdır.

Günümüzde içeriği ve kullanımı siyasi saikleri barındırır da ve bu anlayış kuvvet kullanmama gibi tam bir uluslararası hukuk prensibine dönüşmemişse de Hobbes'un yaklaşımının geldiği aşama insani müdahale ve koruma sorumluluğudur. Buna göre halkının güvenliliğini sağlayamayan ve sürekli insan hakları ihlalleri ile onların güvenliklerini tehdit eden devletlerin uluslararası meşruiyeti sorgulanmakta ve uluslararası toplum adına bir devlet, devletler grubu ya da uluslararası örgüt ihlalde bulunan devlete müdahalede bulunmaktadır. Elbette bu iki müdahale biçiminin büyük devletlerin siyasi manipülasyonundan bağımsız işlediğini ileri sürmek mümkün değildir. Dolayısıyla burada vurgulanmak istenen husus Hobbes'un güvenlik ile halk nezdinde devlet için oluşan meşruiyet arasında kurduğu pozitif korelasyonun günümüzde daha ileri boyutta kabul görmeye başladığıdır. Hobbes'un ileri sürdüğü, günümüzde de sıkça atıf yapılan yedinci husus insan doğasına ilişkin yaklaşımıdır. Nitekim insan doğasına ilişkin kötücül ve sabit Hobbesçu bakış yalnızca Uİ nezdinde değil diğer sosyal bilim alanlarında da Hobbes'a yapılan başvuruyu arttırmıştır. Bunun da ötesinde insanın doğası gereği çıkarıcı, bencil ve çatışmacı olduğu tespiti bütün bir dünya sisteminin, kapitalizmin, insanlığın son uğrağı olduğu iddiası özelinde araçsallaştırılmaktadır.

Bu iddiaya göre yalnızca mevcut Uİ ve pratiğı değil bütün bir dünya sistemi insanın söz konusu bireyciliğı, çıkarıcılığı ve neredeyse türüne sırtını dönen tavrıyla uyumlu haldedir. Hal böyle olunca hem kapitalizmi hem de onun işleyişi noktasında bir işlevselliğe sahip Uİ gibi disiplinlerin verili bilgilerini sorgulamak ve onları aşmaya çalışmak abesle iştiğal hale gelmektedir. Oysa bu yaklaşımın temel bir aksiyom olarak hala daha geçerli olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Zira eğer insan doğasından bahsedilecekse tıpkı Hobbes'un siyaset felsefesinin ortaya çıktığı dönemin sosyo-politik koşulları gibi onun da bir tarihselliğe ve sosyalliğe sahip olduğu, yani her dönemin kendi şartlarını yansıttığı, bu sebeple değişmez olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bakımdan Hobbes'un çerçevesini çizdiği insan doğası kendi döneminin koşullarını yansıtan bir mahiyettedir. Ancak günümüzde mevcut statükonun devamından çıkarı olan her duruş Hobbes'un insan doğası yaklaşımını değişmez kabul etmektedir. Dolayısıyla Hobbes ancak bu çerçevede yani insan doğasını yerleşik ve değişmez olarak sunması bakımından çağının ruhuna sıkışıp kalmış bir düşünürdür.

Tüm bu noktalardan hareketle Hobbes'un Uİ nezdindeki şöhretinin tek kaynağının siyaset felsefesinin realizm ya da rasyonalizm ile ilişkisi olmadığını ileri sürmek mümkündür. Elbette böyle bir bağlantıyı çalışma kapsamında da ortaya konduğu gibi kurmak mümkündür. Ancak Hobbes'u ve siyaset felsefesini yalnızca bu alana hapsedmek bilerek ya da bilmeyerek değerinin azaltılması ile sonuçlanacaktır. Bunun yanı sıra Hobbes; Machiavelli, Grotius, Kant ve Marx gibi yaşadığı dönemin ruhunu eleştirel bakış açısıyla aşmış ve böylece ismi günümüze değin gelmiş bir düşünürdür. O halde Uİ nezdinde Hobbes için yapılması gereken, bu çalışma kapsamında ortaya konduğu gibi Hobbes'u ve siyaset felsefesini içinde yaşadığı dönemi anlamak için kullanmak ve varsa yaklaşımının bugüne değen noktalarını herhangi bir teorik çerçevenin sınırlarına hapsedmeden değerlendirmektir. Zira ancak bu yolla Hobbes bugünün siyasi saiklerle manipülasyonu için araçsallaştırılmaktan, dönemini yalnızca

olumlayan bir düşünür itibarı görmekten ve realizm gibi statükocu bir teorinin felsefi öncülü olmaktan kurtarılabilir. Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse Hobbes'u Üİ nezdinde hala daha tartışılır kılan Hobbes heyulasının 21. yüzyıl Üİ pratiğindeki varlığıdır.

Etik Beyan: Bu çalışmada "Etik Kurul" izini alınmasını gerektiren bir yöntem kullanılmamıştır.

Ethics Statement: In this study, no method requiring the permission of the "Ethics Committee" was used.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. & Yay, S. (2019). Tesviyeciler Hareketi (1647-1649) Anayasal Demokrasi Yolunda Bir Mücadele. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 11(1), 96-114.
- Armitage, D. (2006). Hobbes and the Foundation of Modern International Thought. In A. Brett & J. Tully (eds.), *Rethinking the Foundations of Modern Political Thought* (pp. 219-235). Cambridge University Press.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi Teorisi": Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler*, 1(1), 33-60. <https://www.jstor.org/stable/43925897>.
- Aygen, A. (2021). Kendi Korkularından Kaçanlar: Thomas Hobbes, John Locke. *KHM*, 1(2), 293-309.
- Baumgold, D. (2004). The Composition of Hobbes's "Elements of Law". *History of Political Thought*, 25(1), 16-43. <https://www.jstor.org/stable/26220183>.
- Baumgold, D. (2017). *Three-Text Edition of Thomas Hobbes's Political Theory The Elements of Law, De Cive and Leviathan*. Cambridge University Press.
- Baykent, U. Ö. (2023). Totalitarianism and Individualism Unveiled: Hobbes and Orwell. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 22(2), 648-659. DOI: 10.20981/kaygi.1348193.
- Brandon, P., & Fatah-Black, K. (2016). For the Reputation and Respectability of the State: Trade, the Imperial State, Unfree Labor, and Empire in the Dutch Atlantic. In J. Donoghue & E. P. Jennings (eds.), *Building the Atlantic Empires: Unfree Labor and Imperial States in the Political Economy of Capitalism, ca. 1500-1914* (pp. 84-108). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004285200_006.
- Bring, O. (2000). The Westphalian Peace Tradition in International Law From Jus ad Bellum to Jus contra Bellum. *International Law Studies*, 75, 57-80.
- Bull, H. (2016). Hobbes ve Uluslararası Anarşi. In F. Yalvaç (der.), *Uluslararası İlişkiler ve Siyasal Düşünce* (pp. 81-95). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Carley, S. (2009). Limping Toward Elysium: Impediments Created by the Myth of Westphalia on Humanitarian Intervention in the International Legal System Note. *Connecticut Law Review*, 41(5), 1741-1783.
- Clark, I. (2008). Westphalia: The Origins of International Legitimacy? In Oxford (ed.), *Legitimacy in International Society* (pp. 51-70). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199219193.003.0004>.
- Covell, C. (2004). Hobbes, *Realism and the Tradition of International Law*. Palgrave Macmillan.
- Croxton, D. (1999). The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty. *The International History Review*, 21(3), 569-591. DOI: 10.1080/07075332.1999.9640869.
- Curtler, W. T. (1967). *Iron vs. Gold A Study Of The Three Anglo-Dutch Wars, 1652-1674* (Publication No. 262) [Master's Thesis, Virginia University].
- Cutler, A. C. (2016). Uluslararası İlişkilerde 'Grotiusçu Gelenek'. In F. Yalvaç (der.), *Uluslararası İlişkiler ve Siyasal Düşünce* (pp. 121-152). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Donnelly, J. (2000). *Realism and International Relations*. Cambridge University Press.

- Dumitrescu, M. (2020). Hobbes's theory regarding the hypothesis of a natural state of mankind. *AGATHOS*, 11(1-20), 17-31.
- Dülger, C. (2022). Anlaşılması Zor Birliktelik; Birey, Korkuya Dayalı Devlet, Thomas Hobbes ve Vergileme. *Anadolu Economics*, 4(2), 78-96.
- Ertan, ř. (2022). *Logic As An Integral Aspect of Philosophy Proper: A Case Study of Thomas Hobbes* (Yayın No. 762140) [Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ]. Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Fukuda, A. (1997). Thomas Hobbes's Theory of Sovereignty, 1640-1647: Private Judgement, Fear, Covenant. In Oxford (ed.), *Sovereignty and the Sword: Harrington, Hobbes, and Mixed Government in the English Civil Wars* (pp. 38-51). Oxford Historical Monographs. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198206835.003.0003>.
- Fukuyama, F. (2018). The Last English Civil War. *Daedalus*, 147(1), 15-24. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48563403>.
- Gaubatz, K. T. (2001). The Hobbesian Problem and the Microfoundation of International Relations. *Security Studies*, 11(2), 164-186. DOI: 10.1080/714005330.
- Gelderblom, O., De Jong, A. & Jonker, J. (2013). The Formative Years of the Modern Corporation: The Dutch East India Company VOC, 1602-1623. *The Journal of Economic History*, 73(4), 1050-1076. doi: 10.1017/S0022050713000879.
- Haan, E. (2017). A Multi-Causal Approach to the Thirty Years' War. *Grand Valley Journal of History*, 7(1), 1-25. <https://scholarworks.gvsu.edu/gvjh/vol7/iss1/6>.
- Hamilton, J. J. (2014). The Social Context of Hobbes's Political Thought. *Modern Intellectual History*, 11(1), 1-29. doi:10.1017/S1479244313000310.
- Heikka, H. (2005). Republican Realism: Finnish Strategic Culture in Historical Perspective. *Cooperation and Conflict*, 40(1), 91-119. <https://www.jstor.org/stable/45084416>.
- Hobbes, T. (1680). *The Life of Mr. Thomas Hobbes of Malmesbury*. Printed for A.C.
- Hobbes, T. (1889a). *The Elements of Law: Natural and Politic*. Routledge.
- Hobbes, T. (1889b). *Behemoth Or The Long Parliament*. Simpkin, Marshall and Co.
- Hobbes, T. (1949). *De Cive or The Citizen*. Appleton Century Crofts Inc.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan veya bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. (Çev. Semih Lim). Yapı Kredi Yayınları.
- Hoffe, O. (2015). *Thomas Hobbes*. (Çev. Nicholas Walker). New York University Press.
- Hoye, J. M. (2024). *Sovereignty as a Vocation in Hobbes's Leviathan New Foundations, Statecraft and Virtue*. Amsterdam University Press.
- Hurtgen, J. R. (1979). Hobbes's Theory of Sovereignty in Leviathan. *Reason Papers*, 5, 55-67.
- Janzekovic, I. (2022). The Balance of Power from the Thirty Years' War and the Peace of Westphalia (1648) to the War of the Spanish Succession and the Peace of Utrecht (1713). *History of European Ideas*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/01916599.2022.2077401>.
- Jessen, H. M. (2012). The State of the Company: Corporations, Colonies and Companies in Leviathan. *Journal of Intellectual History and Political Thought*, 1(1), 56-85.
- Johnson, D. (2022). *The Invention of Necessity: Hobbes on Preservation* [Doctoral dissertation, Harvard University]. Harvard Library.
- Jones, J. R. (2013). *The Anglo-Dutch Wars Of The Seventeenth Century*. Routledge.

- Karaduman, İ. A. (2020). Thomas Hobbes ve Leviathan'ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi'ni İçeriye Almak. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 114-137. <https://orcid.org/0000-0001-7302-5063>.
- Kelly, P. (2022). *Conflict, war and revolution: The problem of politics in international political thought*. LSE Press. DOI: <https://doi.org/10.31389/lsepress.cwr.e>.
- Kılıçbay, M. A. (2007). Önsöz. In T. Hobbes, *Leviathan veya bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* (pp. 9-17). (Çev. Semih Lim). Yapı Kredi Yayınları.
- Krasner, S. D. (2001). Rethinking the sovereign state model. *Review of International Studies*, 27, 17-42. <https://www.jstor.org/stable/45299503>.
- Long, J. A. (1961). *Thomas Hobbes's "Leviathan": A study in interpretation* (Publication No. 5590) [Master's thesis, Montana State University]. Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers.
- Luard, E. (1992). *The Balance of Power The System of International Relations, 1648-1815*. Palgrave Macmillan.
- Lund, W. R. (1992). Hobbes on Opinion, Private Judgement and Civil War. *History of Political Thought*, 13(1), 51-72. <https://www.jstor.org/stable/26214189>.
- Macgillivray, R. (1970). Thomas Hobbes's History of the English Civil War A Study of Behemoth. *Journal of the History of Ideas*, 31(2), 179-198. <https://www.jstor.org/stable/2708544>.
- Maddicott, J. R. (1984). Magna Carta and the Local Community 1215-1259. *Past & Present*, 102, 25-65. <https://www.jstor.org/stable/650759>.
- Malcolm, N. (2016). Thomas Hobbes: Liberal illiberal. *Journal of the British Academy*, 4, 113-136. DOI 10.5871/jba/004.113.
- Martinich, A. P. (1997). *Thomas Hobbes*. Macmillan Education.
- Müftüoğlu, A. (2022). Hobbes On The Problem of Secularism. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)*, 33, 61-74.
- Neocleous, M. (2014). The Monster and the police. *Radical Philosophy*, 185, 8-18.
- Onbaşı, F. G. (2013). Morality in Machiavelli, Hobbes and Locke: A Comparative Analysis. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)*, 15, 25-40.
- Onwe, S. O. & Nwogbaga, D. M. E. (2015). Conceptual Issues and Theoretical Analysis of Sovereignty. *Research on Humanities and Social Sciences*, 5(3), 19-24.
- Osiander, A. (2001). Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth. *International Organization*, 55(2), 251-287. <https://www.jstor.org/stable/3078632>.
- Rady, M. (2020). *The Habsburgs To Rule The World*. Basic Books.
- Rogers, G. A. J. (1992). Introduction. In W. Molesworth (ed.), *The Collected Works of Thomas Hobbes Volume I* (pp. iii-viii). Routledge/Thoemmes Press.
- Runciman, D. (2021). *Confronting Leviathan A History of Ideas*. Profile Books.
- Salihpaşaoğlu, Y. & Boyacı, Ö. T. G. (2020). Bir Modern Devlet ve Egemenlik Miti: Westphalia Barışı. *ERÜHFD*, 15(1), 191-224.
- Salihpaşaoğlu, Y. (2013). Mutlak Monarşiye Laik Savunma: Tevratın Canavarı Leviathan. *AÜHFD*, 62(3), 819-853. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001726.
- Schmidt, S. (2011). To Order the Minds of Scholars: The Discourse of the Peace of Westphalia in International Relations Literature. *International Studies Quarterly*, 55, 601-623. doi: 10.1111/j.1468-2478.2011.00667.x.
- Scott, D. (2004). *Politics and War in the Three Stuart Kingdoms, 1637-49*. Palgrave Macmillan.

- Sheikh, A. M., Hassan, M. M. & Rashid, S. (2020). Thomas Hobbes' views on Philosophy, State of Nature and International Relations. *Journal of Humanities and Education Development (JHED)*, 2(1), 37-44. <http://dx.doi.org/10.22161/jhed.2.1.6>.
- Sirico, L. J. (1999). The Trial of Charles I: A Sesquicentennial Reflection. *Constitutional Commentary*, 16(51), 51-62. <https://scholarship.law.umn.edu/concomm/648>.
- Skinner, Q. (1966). Thomas Hobbes and His Disciples in France and England. *Comparative Studies in Society and History*, 8(2), 153-167. <https://www.jstor.org/stable/177702>.
- Spingborg, P. (2014). A Very British Hobbes, or A More European Hobbes? *British Journal for the History of Philosophy*, 1-19. DOI: 10.1080/09608788.2014.896248.
- Stirk, P. M. R. (2012). The Westphalian model and sovereign equality. *Review of International Studies*, 38(3), 641-660. <https://www.jstor.org/stable/41681482>.
- Straumann, B. (2008). The Peace of Westphalia as a Secular Constitution. *Constellations*, 15(2), 173-188.
- Subaşı, E. (2020). Between Perpetual War and Perpetual Peace: Liberal Social Order As Perpetual (In)Security. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)*, 29, 79-94.
- Şahin, A. & Doğan, A. (2017). Mitolojiden Genel Kamu Hukukuna "Canavar Yaratık" Olgusu: Leviathan, Behemoth, Rahav, Yılan ve Ejderha. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 3(2), 149-184. <https://doi.org/10.20979/ueyd.333172>.
- Ünlü, Ö. (2015). Thomas Hobbes'un Mitik Figürü Leviathan'ın İkonografik Anlamı. *Yenidüzen*. <https://www.yeniduzen.com/thomas-hobbesun-mitik-figuru-leviathanin-ikonografik-anlami-82777h.htm>.
- Ünlü, Ö. (2018). *Thomas Hobbes and Carl Schmitt on the Tension Between Sovereign and Law* (Yayın No. 531726) [Doktora tezi, ODTÜ]. Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Vincent, R. J. (2016). 20. Yüzyıl Uluslararası İlişkiler Düşününde Hobbesçu Gelenek. In F. Yalvaç (der.), *Uluslararası İlişkiler ve Siyasal Düşünce* (pp. 69-80). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Von Ranke, L. (2009). *A History of England Principally in the Seventeenth Century Volume III*. Cornell University Library.
- Wight, M. (1992). *International Theory: The Three Traditions*. Holmes & Meier Publishing.
- Williams, M. C. (1996). Hobbes and international relations: a reconsideration. *International Organization*, 50, 213-226. DOI: 10.1017/S002081830002854X.
- Wilson, P. H. (2008b). Dynasty, Constitution and Confession: The Role of Religion in the Thirty Years War. *The International History Review*, 30(3), 473-515. <https://www.jstor.org/stable/40110988>.
- Wilson, P. H. (2008b). The Causes of the Thirty Years War 1618-48. *The English Historical Review*, 123(502), 554-586. <https://www.jstor.org/stable/20108541>.
- Yalvaç, F. (2007). Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış. *Uluslararası İlişkiler*, 4(14), 121-160.
- Yalvaç, F. (2016). Uluslararası Siyaset Kuramına Giriş. In F. Yalvaç (der.), *Uluslararası İlişkiler ve Siyasal Düşünce* (pp. 1-4). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Yılmaz, A. (2020). Çevirmenin Önsözü. In T. Hobbes, *Behemoth Ya Da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü* (pp. 8-43). Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Yurdusev, A. N. (2007). Thomas Hobbes and International Relations: An assessment. *METU Studies in Development*, 34, 413-432. DOI: <http://dx.doi.org/10.60165/metusd.v34i2.170>.
- Yurdusev, N. (2006). Thomas Hobbes and international relations: from realism to rationalism. *Australian Journal of International Affairs*, 60(2), 305-321. DOI: 10.1080/10357710600696191.

- Zreik, M. (2021). The Westphalia Peace And Its Impact On The Modern European State. *Quantum Journal of Social Sciences and Humanities*, 2(1), 1-16.
- Zsolt, P. (2011). Improvisation and directive: development of naval warfare tactics in the Anglo-Dutch Wars (1652-1674). *Mediterrán tanulmányok*, 20, 17-28.